

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha Ayverdi

M. Kaya Bilgegil

Bâkî Bilgin

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

Orhan F. Köprülü

Nermin Pekin

Mustafa Tahrâli

Cinuçen Tanrıkorur

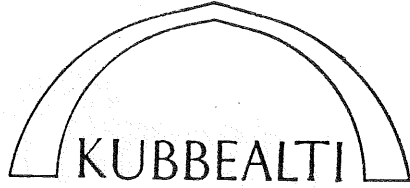
Ali Yardım

Sabahaddin Zaim

Yıl : 6

Ekim 1977

Sayı : 4

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 6

Ekim 1977

Sayı : 4

Mecmûamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdare Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiatı 12.50 T.L., yıllık abone bedeli 50 T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir : Her sayının ücreti, Avrupa için 12.— TL. Amerika için 20.— TL. dir. **(Abonelerin, değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.**

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, Nu. 81 İstanbul: P.K. 107 — Bayazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer: BAHA MATBAASI

Muhterem Abonelerimize,

Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın altıncı neşriyat yılını tamamlamış olduğunu bildirmekle bahtiyarlık duymaktayız.

Mecmûamız, ilk sayısından bu yana, Türk dilini, Türk edebiyâtını ve imkânları elverdiği ölçüde Türk kültürünün millî gehresini koruyup yaşatma yolundaki azimli tutumunu devâm ettirmiş bulunmaktadır. Maddî, mânevî fedâkârlıklara dayanmakta olan bu gayrette, bizimle berâber olan bütün aziz okuyucularımıza olan şükran duygularımız sonsuzdur.

Vatansever ve şuurlu kütlelerin bildiği ve bizim de her fırsatta belirttiğimiz gibi, Kubbealtı Cemiyeti'nin Dil Akademisi, Türkçe'nin mâruz bırakıldığı vahim ihtilâl ve çöküntüyü, âdetâ bir kurtuluş savaşı verircesine düzeltme yolunda ilmi ve millî bir gayret içindedir.

Hazin olan, okur-yazarlarımızın mühim bir kısmına, uydurma dil hareketinin meydana getirdiği perîşanlık, bir yıkıcılık olmayıp yapıcılık olarak ustalıkla benimsetilmiştir. Bu yüzden de mâzî ile aralarında tek bağ bırakılmamacasına koparılacak istenen Türk çocuklarının, ilim ve şuur yoluyla aydınlatılması başlıca gayelerimiz arasındadır.

Ticârî herhangi bir endîşe gütmeden, memleket kültürüne hizmet anlayışıyle çıkarılan mecmûamız, en üstün kârı Türk gençliği arasında millî şuûrun yayılması olduğunu gördüğü

için fiat ayarlaması yapmamak husûsunda gereken fedâkârlığı göstermiş fakat geçen yıl, kâğıt, baskı ve diğer masraflardaki artış yüzünden mecmûaya 2,5 T.L. bir zam yapmak zarûreti hâsıl olmuştur. Ancak bu sene, umûmî zamlar çerçevesinde, kâğıd ve baskı ücretlerini de içine alan büyük fiat artışları karşısında, mecmûamızın da bir senelik abone ücretinin 100.— Lira olarak ayarlandığını, aziz okuyucularımıza bildirmek vaziyetinde bulunuyoruz. Mecmûanın perâkende satışı ise 25.— T.L. dır.

Bir yandan abonelerimizin alâkalarına tekrar teşekkürlerimizi bildirir ve devâmını ricâ ederken bu seviyeli mecmûayı çevrelerine tanıtmaya yolunda himmet ve yardımlarını esirgemelerini de ricâ eylemekteyiz.

Not : Evvelki senelere âit mecmûalar ciltlenmiş olup :

1972 - 1973 yılları 50 şer,

1974 yılı 60 ,

1975 - 1976 yılları 70'er T.L. dır. Cemiyet merkezinden veya P.K. 107 Bayazıt - İstanbul adresi ile,

Yâhut da, Anda Dağıtım Anonim Şirketi, Ankara Cad. No : 46 Sirkeci - İstanbul adresinden istekler karşılanabilir.

Kubbealtı Nakışhânesi'nde Çiçek Derman tarafından tahta üzerine yakma ve boyama ile sehpa olarak hazırlanan kompozisyon.

İÇİNDEKİLER

		Sahife
Garb'ın ve Şark'ın Elinde İnsan	Sâmiha Ayverdi	5
Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar	Fâruk Nâfiz Çamlıbel	10
Orta-Doğu Ülkeleri Arasında İktisâdî İşbirliği İmkânları	Prof. Dr. Sabahaddin Zaim	11
Kıt'a	Mustafa Tahralı	19
Asabiyyet, Milliyetçilik Demek Midir?	Ali Yardım	20
Tabiat'sız Türkçe	Dr. Orhan F. Köprülü	32
Yabancı Elinde Mûsikîmiz	Cinuçen Tanrıkorur	36
Gazel	Bâkî Bilgin	52
Cemâleddin Afgânî ve Türkiye	Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil	53
Ferhad ve Şerîfe Hânım Hikâyesi	Nermin Pekin	67
1977 Senesinde Neşredilen Yazıların İndeksi		76

Garb'ın ve Şark'ın Elinde İnsan

Sâmiha AYVERDİ

Garp'ta çocuk, büyük çoğunlukla, kreşlerin, bakım evlerinin ve yuvaların malıdır. Ana gözünden ırak, şefkatten mahrum bir nizâmın kucağında yetişir. Sanki, ilerde işlemesine yardımcı olacağı cemiyet makinesinin bir vidası, bir somunu, bir çivisi, bir dişlisi gibi hazırlanır.

Yetişme ve gençlik devrinde ise, yerli yerine oturmuş ve tamâmiyle makineleşmiştir.

Artık o, üniversitede, fabrikada, ticârethânede ve herhangi bir iş yerinde, maddeyi biraz daha emrine almak gayretinin peşinde, ölesiye didinir. Yeni yeni icadları, buluşları ile de, gerçekten cemiyete parlak imkânlar açar.

Ama maddeyi kulu kölesi ederken, kendi de bir mânâda, maddenin kulu ve esîri olan bu adam, o esâret perdesini aralayıp bir mânevî hürriyet âlemini gözlemekten mahrumdur.

Öyle ki, madde dünyâsında ve makine adamlar serisinde vida olan vidalığını, dişli olan dişliliğini, somun olan somunluğunu hem çok iyi bilir, hem de iyi başararak, her gün bir yeni icadın gurûrunu yaşar.

Ama başaramadığı, kendi kendine yaklaşamamış olmasıdır. Onun için huzursuz, rahatsız ve tatminsizdir.

Hiç değilse, iş hesaplarını yaptığı ve önünde çalıştırdığı o dev makinelere benzer, içinde de küçücük bir ölçü âleti, bir terâzisi olsa, belki maddeyi ve maddesini avucu içinde tuttuğu

gibi, kendi kendini de tartıp ölçebilir, zihin ve duygu mahsûlleri arasından, beğenmediklerini ayıklayıp atabilir ve ferahlardı.

İnsan, madde âlemi gibi, mânâ dünyâsının, o şuuraltı hazinelerinin de, keşiflere ne ölçüde elverişli olduğunu ve bu keşiflerin ise beşeriyet için nasıl bir huzur vaad ettiğini, ancak onu açacak anahtar elde edenler fırkasına karıştıktan sonra anlayabilir.

Materyalist haçlı dünyânın, kilisesi de vardır. Fakat madenin ağırları ile sarılıp kalmış Garplı adam, kendisini çağıran çan seslerini bile duymayacak kadar makinelerinin gürültüsüyle sağır olmuş gibidir.

Hoş duymuş olsa da, çanı çalan da, putlarının önünde diz göken râhip de, dogmalarla madde arasında sıkışıp bocalar olmuş ve ruh selâmetine açılan bir çıkış kapısı bulamaz hâle gelmiştir. Onun için ne kendini fethedebilmiş, ne de etrafını uyandıracak rehber adam seviyesine ulaşabilmiştir.

Râhip denen adam, kaybolmuş bir kitaba zorla can vermek dâvâsını, körü körüne, yürütenler kâfilesinin âciz bir mensûbudur.

Bu yüzden de haçlı dünyâda, şatafatlı bir kilise vardır, ama vahye dayanan gerçek bir kitap yoktur.

Hız. İsmâ'dan, bir asır sonra uyanan kilise, nesilden nesile, ağızdan ağıza nakledilmiş Hak kelâmını yüzlerce değişik naslar olarak tesbit etmiş ve İseviyeti kurtarmanın çâresini de, bir kilise ve râhipler saltanatı kurmakta bulmuştur.

Bu gayretle de İncil, işporta kitabı hâline getirilerek, sayısız dillere tercüme edilip çoğaltılırken, hem kilisenin hem de misyonerliğin ekmek kapısı olmuştur.

Müslüman ise, tek kelimesi dahî değişmemiş olan Kur'ân'a rağmen, çeşitli imanlara sızıp, sürülerden koyun çalmaya te-nezzül etmemiş ve kitabını bir mânevî silâh olarak din adamlarının eline vererek dünyâyı haraca kesmemiştir.

Onun için de Kur'ân, mânâsı kadar âhenkli ve mûsikîli dalgalanışı ile, akıl, ruh ve nefsi yekpâreleştiren sihirli bir âbi-

de olarak kalmış, kimseyi aldatıp kandırarak kendine mâl etmemiş, ancak kapısına gelenleri içeri almıştır.

Birlik inanışına dayanan câmi de, çokluk inanışına tapan kilise de birer ibâdethânedir; ama birbirlerine benzemezler.

Kur'ân, kilisenin aksine, câmie kesret ve âlâyîşi sokmamış, insanoğluna, heykellere ve puta tapmayı değil, Allâh'a secde etmeyi ve birlik inanışını öğretmiştir. Onun için de, yokluk zemînine baş koyan insan, Hak katına varıştaki bu yokluğun coşkunluğu ve silkeleyiciliği ile kendi içine bakarak, hayvânî ve insânî yönlerinin muhâsebe ve murâkibesini yapmak fırsatını bulmuştur.

Anlasa da, anlamasa da, Kur'ân okumuş veyâ dinlemiş olan kimse, eşi ve benzeri olmayan o seslerin giydirdiği kaftan içinde ruhlaşmış, arınmış, kendinden kendine ve kendinden Allâh'a kanatlanır olmuştur.

Garp, belki de tek taraflı işleyen bir kafa düzeni yüzünden, gücünü, kuvvetini hep madde yönüne topladığı için hem kazançlı olmuş hem de kayıplı çıkmıştır.

Elbette bir gün dünyânın gözü açılacak ve beşeriyetin zarar ve kâr hânesini yoklamayı düşünen kafalar, madde ile mânâ arasında bir denkleşmenin bir barış ve âhengî kurulmasındaki zarûreti göreceklerdir.

Bugün madde mağrur, mânâ ise ezik ve mahcuptur. Ama aslına bakılırsa, yine de mânâ, muzaffer ve güçlü maddenin çalımına da gurûruna da içten içe gülmekte ve : «Nasıl olsa günün birinde benimle anlaşmaya yanaşacaksın... Ben olmasam sen hiçsin. Seni dirilten de ben, ölümden kurtaracak olan da benim!» dercesine etin kemiğin, taşın toprağın köleliğinde kalmış insanoğluna, bir de, âşinâlık kurulacak, dost olunup hâlleşilecek ruh yüzü olduğunu, fısıldamaktadır.

Ne ki, bu sesi dünyâ henüz duymayacak kadar icadlarının gürültülü zaferi ile hem sarhoş ve bir o kadar da huzursuz...

Şark'la Garb'ın çocuğunu düşünüp dururken, yayını çekenin hedefi aşışı gibi, söz oku da, sağa sola çarpıp ufuktan ufka gitti; gitti ama yine döndü dolaştı yerini buldu işte.

Garp'taki çocuk ve genç için hayat, organize bir tempo içinde hemen hemen derûnî tefekküre yabancı ve uzak bir otomatizm içinde geçer.

Çocuk da genç de, bu hayâta göre ayarlanmış ve iç tabiatına yabancı kalmak alışkanlığını benimsemiştir. Fazlasını düşünmez. Çünkü bilmez. Bilebilecek bir vasat üstünde yetişmiştir. Ne âilesinden ne cemiyetten ne kiliseden, kendisine kendisini gözleyeceği bir kapı açılmamıştır.

Ama Garp'ta hayâtın en zorlu devresi ihtiyarlıktır. Öyle ki, Garb'ın içtimâî nizâmı ve dünyâ görüşü içinde yaşlı, işlemekten kalmış bir paslı ve çürük makinedir. O, ihtiyarlık gelip çatığında, deniz kazâsından kurtulup canını sâhile atmış âfetzedelere benzer.

Sığınacağı tek yer, bu çürük makinelerin son nefeslerini verecekleri güne kadar kalmaya mecbûr oldukları Bakımevleri'dir.

İhtiyarcık, bir kere oraya kapılanıp kaldı mı, artık yegâne yapacağı iş, idrâkini saran bulutları aralayıp, çocukluk ve gençlik yıllarının panoramasını seyretmek olacaktır. Ama bu da hiç iş açıcı sayılmaz.

Zîrâ, derûnî tefekküre kapalı zihni, içinde huzur gibi, sabır gibi, teslimiyet ve gönül zenginliği gibi, dinlendirici ve yatıştırıp tesellî edici mola taşlarından mahrumdur. Bu yüzden de, içinin kasvetini ve yükünü o dinlenme durakları üstüne koyup bir rahat soluk alamaz. Nitché gibi, «Ne olurdu Ya Rabbi, kendimden üstün bir elini öpeceğim rehberim olsaydı...» diyebilmek bahtiyarlığının yabancı olduğu için, egosu ile başbaşa ve onun mahkûmu olduğundan, daracık zihni ufkunda yalnız geride bıraktığı günler vardır; sâdece onları düşünebilir, düşündükçe de derdlenip kahırlanır.

Artık, ihtiyarcığın bu son demlerinde, aşırı hareketli senelerinin yerini, mutlak bir yalnızlık ve terk edilmişlik almıştır.

Şâyet kendi kendini idâre edecek tâkatı kalmışsa, Huzur-

evleri'nin kışla nizâmı içine girinceye kadar, şöyle böyle avunmaya çalışır.

Ama, bir genç tarafından bakılmaya ve idâre edilmeye ihtiyâcı olduğu zaaf ve hastalıklar gelip çatığında, ne dâvet edileceği bir oğul ne de çağırılacağı bir kız evi vardır.

O, nasıl kendi anasını babasını, paslanmış makine hâline geldiklerinde, bir Düşkünler Yurdu'na göndermişse, kendisi de bunlardan birine sığınmanın çâresizliği ile, ölünceye kadar içinde bulunacağı o çatı altına doğru yola çıkar.

Nerede, değil sâdece ihtiyar ana babayı, kimsesiz kalmış hala, teyze, dayı, amca ve hattâ yedi kat yabancı yoksulları bile, âilenin uğuru, bereketi diye, başında taşıyan Şark'ın dünyâ görüşü, nerede Garb'ın, elden ayaktan düşmüş atasını dedesini, kış fırtınaları gibi, oraya buraya savuran, savururken de taş kadar katı yürekli kalabilen insanlık anlayışı...

Ne yazık ki, Garp hayranlığı, belki de bir gün Şark'a da bu soğuk rüzgârı getirecektir.

Söylemeye dil varmasa bile, aynı esinti, zaman zaman, bizim ufuklarımızda da, sayılı fırtınalar misâli, tesîrini gösterir olmuştur.

FÂRUK NÂFİZ'DEN

YAHYÂ KEMÂL'E MEKTUPLAR

6 Teşrinsâni 1926, Ankara

Yegâne Üstâdım Efendim,

26 târihli mektubunuzu hürmetle aldım. Cevapta vâki teeh-hürün işâret buyurulması beni hem memnun, hem müteessir etti. Memnûniyetim alâkanızdan, teessürüm mâzeretimden ileri geliyordu. Zîrâ buradan ne teyyâre postası, ne diğér serî bir vâsita var.

Varşova'daki sergi münâsebetiyle sizi ziyâret etmek fırsatı beni meşgûl etmeğe başladı... Herhâlde çalışacağım ve muvaffak olursam bahtiyâr olacağım.

İntişâr eden mecmûalardan en şâyân-ı dikkati şimdilik Emin Bey'inki olacaktır. Fakat sene-i hâliye nihâyetinde, Hamdi Bey'le müştereken, (Çankaya) ünvanlı aylık veyâ haftalık bir büyük mecmûa neşretmek üzere teşebbüsatta bulunmaktayız. İnşâallah muvaffakiyet hâsıl olur. Her hâlde himmetiniz başlıca istinadgâhımız olacaktır.

Alaturka mûsîkinin lâgvı hakkındaki mütâlâatınızı dinlemek bizim için çok istifâde bahş olacağını arz edeceğim. Bilen, bilmeyen söyledi, bir de anlayan dinlese... Ne dersiniz?

İstidrâten şurasını da arz edeyim ki Orhan Seyfi de (Güneş) isimli bir mecmûa neşrediyor. Ortada bir edebiyat havası esmeğe başladı :

Senden bu hava, bu nâle senden!...

Ellerinizden tâzim ve tahassürle öperken kıymetli düşünceleri ile bana her zaman rehber olan mektuplarınıza muntazır bulunduğumu arz ve size sıhhat, saâdet ve muvaffakiyet temennî ederim, çok muhterem üstâdım efendim.

Kemâl-i hürmetle

(İmzâ)

ORTA-DOĞU ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSÂDÎ İŞBİRLİĞİ İMKÂNLARI *

Prof. Dr. Sabahaddin ZÂİM

Muhterem Dinleyenler! Sizlere hitâb etmeyeli, aşağı yukarı bir yılı geçmiş bulunuyor. Karşımda yine aynı kadroyu görüyorum. Bir kısmı talebelerimiz, bir kısmı arkadaşlarımız veya hocalarımız.

Kubbealtı hakikaten tebrike şayan bir halk üniversitesi hâline gelmiş bulunuyor. İtirâf etmek gerekir ki, bizim üniversiteden daha iyi çalışıyor. Bizimki yine kapandı; burada ise ne boykot var, ne de kapanış. Konferans salonu olarak mekânımız biraz dar olsa da gönlümüz geniş. Mevcut mekândan da âzamî istifâde ediliyor, çeşitli faâliyetler yapılıyor. Bir yandan lugatlar hazırlanırken, bir yandan Yahyâ Kemâl Enstitüsü çalışmalarını sürdürüyor. Fetih Derneği ile birlikte Türk Kadınları Kültür Derneği, Kubbealtı seminerlerinin yanısıra faâliyetlerine şevk ve azimle devâm ediyorlar. Bu arada mimarlık târihi ile ilgili Rumeli'nin mîmârî Türk eserleri yönünden incelenmesi gibi çalışmalar da yürütülüyor.

Bütün bu ilmî faâliyetlerin başında bulunan muhterem idârecilere, bendenize bu akşam sohbet imkânı verdikleri için, huzurlarınızda şükranlarımı ve tebriklerimi arz etmek isterim.

* 10 - 28 Aralık 1976, 8 Mart 1977 târihlerinde Kubbealtı Cemiyeti'nde verilmiş olan serî konferanslardır.

Bu akşamki sohbetimizin mevzûunun ne olması gerektiğini uzun uzun düşündüm. Hatırıma çeşitli iktisâdî mevzûlar geldi. Meselâ Türkiye'nin iktisâdî yapısından, sanâyîleşme durumundan, yâni yatırım projelerinden mi bahsetsem diye düşündüm. Yoksa maddî kalkınma üzerinde durarak, iktisâdî kalkınma hamlelerimizi tahlil ederken, Türkiye'nin demokratik yapısı içindeki problemleri mi incelesem dedim : Diğer taraftan, her işin başı insana dayandığına göre, cemiyette mevcûd olan bütün bunalımlarda insanın ruh yapısındaki buhran dile gelmektedir. Bugünün insanı İslâm'ın kaybedilmesinin acılarını çekmektedir. Bu husûsun incelenmesi de ilgi çekici olurdu.

Başka mevzûlar da hatırıma geldi. Bugün karışık ve girift bir dünyâ içinde yaşıyoruz. Milletlerarası münâsebetler çok gelişmiştir. Bütün milletler gibi Türkiye'nin de tek başına kalkınması mümkün değildir. Sanâyîleşelim, kalkınalım diyoruz; bu durumda çeşitli ülkelerle işbirliği imkânlarını geliştirmek gerekir. Batı dünyasıyla asırlar süren iktisâdî ve sosyal münâsebetlerimiz mevcuttur. Buna mukâbil dünyânın diğer yerlerindeki gruplaşmaları da yakından tâkib etmemiz ve bilhassa kendi çevremizde ve İslâm dünyasındaki gelişmeler ve organizasyonlarla yakından ilgilenmemiz lâzımdır. Acaba bu konuları mı ele alsam diye teemmül ettim.

Bu mevzûların bir kısmından evvelce de söz etmiştim. Bu sebeple bugünkü konuşmamda müsâade ederseniz bütün bu hususlara kuşbakışı bir nazar atfederek, hepsine kısa kısa temâs etmek sûretiyle hakikî bir sohbet toplantısı yapmayı tercih ediyorum.

Bu yaz İngiltere'deki İslâm Talebe Birliği'nin (Fosis) yıllık kongresine katılmışım. İngiltere'de 70'e yakın yüksek tahsil müslüman talebe cemiyeti mevcut. Bunların da bir federasyonu var. Bu yılki kongrelerine bendenizi de bir konuşma yapmak üzere dâvet etmek lûtfunda bulunmuşlardı. Oradaki tebliğimde İslâm ülkeleri arasındaki iktisâdî işbirliği konuları üzerinde durdum. Ayrıca bir müslümanın iktisâdî hayattaki davranışlarını tahlil eden bir teorik modeli inceledim. O konuşmamda konuya şöyle girmiştım :

Bugün dünyamız son iki asırlık sanâyîleşme inkılâbından sonra gelişmenin doruğuna varmış vaziyettedir. Artık insanlar

dünyâya sığamaz oldu, fezâyâ uçuyorlar, fezânın fethi ile meşgûller. 1780'de başlayan bu teknolojik gelişme, insanların tahayyüllerini dahî aşan bir inkişaf kaydetmiş bulunuyor. Fakat bütün bu teknolojik gelişmeğe rağmen içtimâî sâhada da, insan rûhunda da muazzam fırtınalar kopuyor ve insanlar huzurlu değil. Cemiyetler maddî sâhada çok geliyor ama, bu maddî gelişmeye rağmen mânevî sâhada müreffeh, mes'ud cemiyet tipi kalmadı. Hani evvelce madde sâhasında Doğu dünyâsı geri kaldığı için Batı'daki maddî inkişâfı, büyük binâları, fabrikaları görerek hayrân olurdu, dış yüzüne bakarak: «Aman ne mes'ud cemiyet» derdi. Şimdi münâsebetler giriftleştii. O büyük binâlar Doğu'da da yapılıyor. Batı'ya daha çok gidip geliniyor ve görülüyor ki bu maddî ihtişâmın arkasında bahtsız ve bedbin insanların meydana getirdiği gruplaşmalar, küsmeler, cemiyetten kopmalar, mevcut yapıya sırt çevirmeler, hipilik gibi bütün medeniyetten kopma arzularını dile getiren bunalımlar görülüyor. Batı dünyâsı, maddî sâhadaki gelişmesinin doruğuna vardığı, maddenin dünyâyâ hâkim olduğu çağımızda, bu teknolojiyi bu medeniyet tipini bütün dünyâyâ saçmış ve yaymış olduğu hâlde, kendisi çöküntüye mâruz kalıyor. Esâsen Batı dünyâsı çöküntüyü bu asrın başında idrâk etti. Çünkü kendi yetiştirdiği sanâyî devî tarafından evvelâ kendi içinde ikiye bölündü; **kapitalizm, sosyalizm** bölünmesi, Batı medeniyetinin materyalist dünyâsı içindeki sanâyî devrinin ortaya çıkardığı içtimâî mes'elelerin sonucudur. Bu iki kopuk ucun çatışması iki grubun birbirini yemesi devâm ederken, iki sistem bütün dünyâyâ hâkim olduğu için, bu mücâdele ve onun doğurduğu mes'eleler bütün dünyâyâ sirâyet etti.

İşte böyle bir bunalım hâlinde iken İslâm ülkeleri içinde bir kıpırdanma başladı. Hatırlarsak, XX. asrın ilk çeyreği sonunda İslâm dünyâsı tamâmen müstemleke hâline düşmüştü. 1930'larda, her zaman tekrarladığım gibi, zâhirî bakımdan istiklâle sâhip **Türkiye, Afganistan, İran** belki kısmen **Fas** gibi üç - dört ülke vardı. Aradan bir yirmi sene geçti, Batı birbiriyle çatışmağa devâm etti ve şerden hayır doğar hükmünce İslâm dünyâsı bir toparlandı. II. Dünyâ Harbi'nden sonra bilhas- sa Afrika ve Asya uyanmağa başladı ve geçen seneki İslâm konferansına siyâsî bakımdan istiklâl sâhibi kırk üç İslâm ül-

kesi iştirâk etti; böylece üç adeti, otuz kırk sene içinde kırk üçe bâliğ oldu. Bugün aşağı yukarı Rusya ve Çin'deki Türk müslümanlar hâriç, müstemleke hâlinde İslâm topluluğu pek kalmadı. Azınlıkta olanlar da bir takım statiko hakları sağlıyorlar. Binâenaleyh Rusya ve Çin yıkılırsa İslâm dünyası iyice ferahlayacaktır. Onun için Ruslar Türklere düşman oluyor. Çünkü **Rusyanın bekâsı Türklükle ilgilidir.**

İşte dünyanın siyâsî ve iktisâdî bünyesinde, İslâm dünyası yönünden böyle bir kalkınma olurken, Allâh'ın lutfuyle bu İslâm ülkelerinde tabîî kaynaklar içinde olan petrolü değerlendirme imkânları sağlandı. Gerçi bu ülkelerde tabîî petrol hep vardı. Fakat bu petrolü değerlendirecek münevverler yetiştii, gerekli organizasyonlara girişebildiler, mes'elelerini düşünecek hâle geldiler ve bildiğiniz gibi petrol birlikleri, Opek, vesâire kurularak bu ülkelerdeki gelir seviyesi sür'atle arttı, bu artış maddî gücün artması tâkib etti. Tam bu arada, bununla birlikte İslâmî mefkûreye bağlı bir şuurlanma, İslâm ülkeleri ve İslâm gençliği arasında bir işbirliği ve kaynaşma hareketi başladı.

Böylece İslâm âlemindeki bu uyanış neticesinde dünyâda mânevî bunalımın ortaya çıktığı, Batı dünyâsının bir kaos hâline geldiği bu esnâda, İslâmiyet yeniden insanlığa bir çözüm tarzı olarak ortaya çıkma imkânlarını aramaya başladı ve bu minvâl üzere son beş - on yıl içinde bu sâhada bir hayli inkişâf kaydedildi. Bir taraftan nazarî sâhada islâmî mefkûreyi iktisâdî, içtimâî ve siyâsî muhtevâsıyla bir dünyâ görüşü ve bir ideoloji olarak, yeniden izâh etmek husûsunda çalışmalar arttı. Âkif merhûmun : «**Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâmı**», şeklinde ifâde ettiği üzere İslâmiyeti bugünkü mes'eleler ile bugünkü neslin anlayacağı biçimde tefsir ve izâh etmek cihetine gidildi. Tabîî bu kolay bir iş değildi. Bu sâhada akademik seviyede, üniversiteler seviyesinde çalışmalar başladı; çeşitli seminerler ve dünyâ kongreleri tertib edildi. Yer yüzündeki kırk üç İslâm devletinden ve çeşitli ülkelerde azınlık olarak yaşayan milletlerden her sâhada ilim adamları bu kongrelere katıldılar. Bunların bâzısı devâm ediyor. Bilhassa 1976 yılı çok kesif bir ilmî faâliyete sahne oldu. İktisâdî Kongre, Teknoloji Kongresi toplandı, Eğitim Kongresi toplanıyor. Üçüncü Dünyâ

İslâm Gençlik Kongresi toplandı, bunlar devâm ediyor. Umûmiyetle **Suudi Arabistan'da, Libya'da, Pakistan'da, Türkiye'de** bu hareketler tevâlî ediyor.

Diğer taraftan madde sâhasında bu ülkelerde maddi bir gelişme, büyük yatırımlar, büyük gelir imkânları ve iktisâdî kalkınma ile birlikte İslâmî müesseseleri geliştirme, mefkûreyi geliştirme, mefkûreyi eğitim sâhasına intikâl ettirmek gibi çok hacimli büyük çapta işlere girişiliyor.

Fakat tabîî, arada madde sâhasında, mânâ sâhasında cemiyet olarak ve devlet olarak asırların meydana getirdiği kayıplar kopukluklar mevcut. İslâm cemiyetinde müslüman olarak nasıl yaşamak ve davranmak durumunda olduğumuzu unuttuk. Hepimiz müslümanız diyoruz ama, oturduğundan giyinişine kadar, ticâretinden politikasına kadar bütün bir hayat düzeni olarak müslümanın bir davranışı var. Bunu kaybettiğimizi yeni yeni farkettilik. Bunları yeniden ihyâ etmek ve düzenlemek mücâdelesine girildi. Bu, kolay olmuyor tabîî. Bu güzel safhanın yanında mânialar var. Mücâdele başlamıştır, mücâdele hızlanıyor, mücâdele bütünüyle devâm ediyor. Siyâsetiyle, maddesiyle, mânâsıyla ve insanıyla.

İslâm dünyâsı diğer cemiyetlerden tecerrüd etmiş olarak tek başına yaşamadığı için, onun kalkınmasının bütün dünyâyı etkileyen tesirleri de mevcut. Dolayısıyla diğer cemiyetler de bilhassa **Batı** bu hâdiseyle çok yakından ilgilenmektedir. **Batı** ve **Doğu** dediğimizde şu husûsu hatırlamalıyız : Bugün **Batı** dünyâsı **Batı** ve **Doğu** diye ikiye ayrılmıştır. Esâsında hepsi **Batı** dünyâsıdır. Her ne kadar Çin **maoizm** diye ayrı bir özelliğe sâhipse de umûmiyetle hepsi **Batı** kültüründen doğmuştur. Dünyâda onlar hâkim olduğu için **İslâm** dünyâsının kalkınmasını çok teyakkuzla ve dikkatle tâkib ediyorlar. Teknik imkânlar da çok fazla olduğu için bizlerin içinde olduğumuz hâlde göremediğimiz mes'eleleri onlar dışarıdan çok daha net tahlil edebilme imkânına sâhipler. Bunun sonucunda da gerekli tedbirleri almaya çalışıyorlar. Hani : «**O mâhiler ki derya içredir, deryâyı bilmezler**» sözündeki gibi biz gelişmemizin farkında olmuyoruz ama, bu gidişi onlar çok iyi tâkib ediyorlar. Daha 1955 yıllarında Amerika'da bir kitap neşredilmişti : «**Islam on the March**» «**İslâm Yürüyüş Hâlinde**» diye. Bu kitapların yazılı-

şındaki gâye cemiyeti ve efkâr-ı umûmiyeyi ikâz etmekte: Dikkat edin bunlar uyanmaya başladı, deniyordu. Dikkat edersek İslâm ülkelerinde kopukluklar oluyor, ihtilâller oluyor, parçalanmalar oluyor. **Pakistan** bölündü, **Endonezya**'da ihtilâller oldu, **Nijerya**'da müslüman liderler devrildi, hristiyanlar geldi. Mücâdele bitmeyecektir. Bütün bunlar bir uyanışın ortaya çıkardığı mes'elelerdir.

Bugün umûmiyetle İslâm dünyâsından iktisâdî sâhada söz edilirken «**Orta Doğu Ülkeleri**» diye bahsedilir. İslâm dünyâsı tâbiri kullanılmaz. Bu tâbir İslâm dünyâsının kamufle edilmiş bir ismidir. Orta - Doğu şumûlüne hangi ülkeler girer? Sâdece, **Türkiye**, **Irak** ve **Suriye** mi? **Suudi Arabistan** ve **Mısır** dâhil mi? **Mısır** girince **Libya** da katılıyor mu? **Fas**, **İran**, **Pakistan** da var mı? Tatbıkatta **Orta - Doğu** mefhûmu dar ve geniş anlamda kullanılmaktadır. Fakat **Batı dünyâsının Orta - Doğu** diye literatürde işlediği ülkeler İslâm dünyâsıdır. Bunu coğrafi terimlerle akılcıca inceleyerek, kamufle etmeye çalışırlar. Şu hâlde **Türkiye**'nin içinde bulunduğu dünyâ parçası **Orta - Doğu** oluyor. **Türkiye**'nin iktisâdî, sosyal kalkınması **Orta - Doğu** içinde cereyân edecektir, tıpkı şehirlerin bölgeler içinde kalkınması gibi. İstanbul şehrinin kalkınmasını plânlamak isteyince, **Marmara Bölge** plânlamasını yaptık. Çünkü bir şehir tek başına değil çevresiyle birlikte kalkınıyor. Ülkeler de böyledir. **Türkiye**'nin kalkınmasını, başarılı bir kalkınma sağlamak için, tesis sâhalarına giren çevresiyle birlikte ele alıp incelemek gerekir. Çevresi de **Orta - Doğu** ülkeleridir. **Orta - Doğu** İslâm dünyâsıdır. O zaman **Türkiye**'nin kalkınmasını bu çerçeve içinde düşünmek gerekmektedir. Bugün **Türkiye**'de hakikaten sür'atli bir gelişme var. Ağır sanâyî, otomotiv sanâyîi hızla gelişiyor. Gazetelerde tenkid ediliyor, şu oluyor bu oluyor amma, bugün otomotiv sanâyîinde **Türkiye** de muazzam şekilde gelişmeğe başlıyor. Şu **Türkiye** haritasında gördüğünüz kutular kurulma hâlindeki fabrikalardır ve bunların büyük çoğunluğu ağır sanâyî ile ilgilidir. Tabîi bunlar üç yılda mı biter? Beş yılda mı biter? sorusu hatıra gelir. Fakat bir ata sözü vardır : «**Bir milyon kilometrelik yola dahî, bir adımla başlanır.**» İlk adımlar atılıyor. İktisâdî kalkınma, ülkeler için tabiatıyla uzun zaman içinde ölçülür. Mühim olan projeksiyon, hedef ve niyetlerdir.

Yâni iktisâdî unsurları belli bir hedefe sürüklenme azmi ve arzûsudur.

Gazetelerde tartışması yapılan bu tesisler için 1977 bütçesinde on beş milyarlık bir yatırım söz konusudur. Bunlar içinde, meselâ : Seka tarafından yeni kâğıt fabrikaları, Afyon, Balıkesir, Mersin, Silifke, Artvin, Kastamonu ve Samsun'da kurulacaktır. Çimento grubunda yirmi üç fabrika kurulması söz konusudur. Gübre sanâyiinde beş yeni ünite, şeker sanâyiinde on sekiz, makine - kimyâda on altı, Sümerbank'ta otuz sekiz ünite, demir - çelikte üç ünite kurulacaktır. Bu bir şey ifâde ediyor : Demek ki Türkiye sanâyileşme hamlesinde neticeye varmak üzeredir.

Her zaman söylüyorum yakın târihi çok iyi bilmemiz lâzımdır. XIX. asır Türkiye için çok mühim bir çağdır. O çağdaki bütün problemler bugün aşağı yukarı tekerrür ediyor. Sanâyileşme mes'elesi de oradan geliyor. Türkiye evvelce fabrika sanâyiinden önceki küçük sanâyî devrinde, bir sanâyî cemiyeti idi. Fabrika sanâyiî başlarken bâzı problemler çıktı, İslâmî sâhada dejenerasyon başladı, çöküntü devriydi. Bütün İslâm dünyası ile birlikte sanâyileşmekte muvaffak olamadık ama, hep hamleler yaptık. Türkiye ile Almanya benzer şekilde harekete geçtiler. Onlar Hristiyan dünyasında idiler. Kapılarını Hristiyan dünyâya açtılar. Türkiye açamadı, çelme takıldı. Japonya bize yetiştirdi; geçti. Ama Türkiye hep uğraştı. Tanzîmat devrinde sanâyileşme hamleleri oldu. 1866'da Islah-ı Sanâyî komisyonu faâliyetleri oldu; 1870 - 1900 arasında oldu; 1911'de oldu. Cumhûriyetle başladı 1923'de 1930'da parti devri, özel sektör kalkınması ve beşer yıllık plânlı kalkınma devri. Bütün bunları topladığımız zaman bir yerden bir yere gelmiş oluyoruz.

Bugünkü durum sanâyileşme devresinin aşağı yukarı sonucu oluyor. Fabrikaları kurmak için gerekli bir çok hazırlıklar yapmak lâzımdı. Onlar bütün didinmelere, tökezlenmelere rağmen, birikti, birikti, şimdi sonuçları ortaya çıkmaktadır. Evvelâ gıda sanâyiini sonra giyim ve mensûcat sanâyiini geliştirdik. Arkasından mâdenî eşya ve kimya sanâyiine girildi. Şimdi ağır sanâyîye giriliyor. Esas sanâyîi geliştiren, dışa bağlı olmaksızın sanâyileşmeyi kendi hızı ile yürütebilen sanâyileşme devresine, Türkiye büyük iddialarla ve azimle girmek arefesinde-

dir. Böyle bir Türkiye'nin, artık sâdece Türkiye sınırları içinde bu kalkınmasını mütâlaa etmesine imkân yoktur. Çünkü, artık bu noktada sanâyî mütearrız hâle yâni, dışa dönük hâle gelmiştir. Artık bu noktada sanâyî üretimini ülke içindeki iç tüketimle massetmek hem mümkün değildir, hem de döviz temini yönünden faydalı değildir. Gerçi kurulan sanâyî ürünleri yönünden iç tüketim de çok önemlidir. Bilhassa yeni gelişen sanâyî kollarının mâmûlleri dâhilde tüketilecektir.

Nüfus artışı bu imkânı geliştirecektir. Türkiye'nin en büyük kaynağı nüfustur. İşte bu sebepten dolayıdır ki, nüfus patlaması, nüfus plânlaması gibi sloganlarla bu en mühim varlığımızı da engellemeye çalışmaktadırlar. Zîrâ nüfus artışı iktisâdî hayâtı kamçulamakta, dinamize etmektedir.

Türkiye'nin gelişen sanâyîleşme hamlesi bilhassa gıda ve dokuma sanâyîi gibi çeşitli kollarda ihrâcâta yönelmiştir ve dış sınırları zorlamaktadır. Bu durum diğer ülkeler ve bilhassa komşularla münâsebetlerimizi arttırmayı zarûrî kılmaktadır. Artık Türkiye'nin çevresindeki yâni **Orta - Doğu** veyâ **İslâm** dünyâsı içindeki yerini kuvvetlendirmesi zarûret hâline gelmiş olmaktadır. Hamdolsun, hem iktisâdî gelişme hareketi hem de İslâmî şuurlaşmanın ulaştığı seviye Türkiye'yi, Orta - Doğu ülkeleri içindeki yerini araştırma noktasına getirmiş bulunuyor.

— Devâmı gelecek sayımızda —

KIT'A

Vasl-ı cânânına müştak nice şeydâ bilirim

Dem-i hicrinde de hemdem dile leylâ bilirim

Derd-i aşk sîneye derd olsa, fenâ kılsa dili

İki dünyâ değecek ân-ı temâşâ bilirim

2, 9 Ekim 1975

İstanbul, Konya

Mustafa Tahralı

ASABİYYET, MİLLİYETÇİLİK DEMEK MİDİR?

Ali YARDIM

Bir yayınevi tarafından hazırlanmakta olup bugünlerde neşrine başlanacak olan bir Ansiklopedi'ye, bizim de bâzı maddeler yazmamız istenmişti. Yazılması istenen madde başlıkları arasında «'A s a b i y y e t » maddesi de vardı. İşte bu vesile ile, mes'elenin kaynakları üzerinde enine boyuna düşünme fırsatı bulmuş olduk. Maddenin hacmi yayınevince 300 kelime ile sınırlandırılmıştı.

Elde ettiğimiz vesikalar ise, 300 kelime hudûduna sığacak cinsten değildi. Ansiklopedi için hazırladığımız yazıda o ölçüye uymaya çalıştık. Bu arada, araştırmamızı biraz daha derinleştirerek, mevcut bilgileri bir m a k â l e ile Türk irfan hayâtına da sunmayı düşündük.

Kayda değer bir hususdur ki, hiç bir mes'ele, tek başına bir mânâ ifâde etmez. Merkezi ile irtibat hâlinde olmayan her şey boşluk içinde kalır. Bu sebeple biz, «asabiyyet» mes'elesini, mücerred bir mefhûm olarak değil, bir sistemin bütünüünün içinde tuttuğu yer ile bağlantı kurarak ele almaya çalışacağız.

KELİMENİN KÖKÜ VE İMLÂSI

Doğrusu «Asabiyyet» olduğu hâlde, Türkçe lûgat ve ansiklopedilerin bir çoğunda «asabiyyet» imlâsı ile kaydedilen, bu ke-

limenin aslı Arapça'dır. İsim ve masdar olarak kullanılan «el - 'a s a b » kökünden gelmektedir. 'A s a b , isim olarak kullanıldığında, sinir ve sarmaşık mânâsına gelir; masdar oluşu dolayısıyla da, bu kökten türetilmiş bir çok kelime vardır. Bunların hepsi de, bağlamak, sarmak, sarıp bağlamak, toplanmak, birikmek, etrâfını çevirmek, himâye etmek... gibi ince farklar taşımaktadır.

A s a b i y y e t kelimesi nisbî masdarlardan olup «'a s a b e » tâbiri ile irtibâtı vardır. Yâni, ism-i mensuptan masdar yapılmıştır *. Asabecilik gibi bir anlam taşımaktadır. 'A s a b e ise, değişik mânâlarda kullanılagelmiş bir tâbirdir. Meselâ, İslâm Miras Hukûku'nda : «Normal vârisler hisselerini aldıktan sonra, geri kalan mirası almaya hak kazanmış kimseler»e asabe denir. Bir hukuk tâbiri oluşunun dışında, «Bir kimsenin baba tarafından olan akrabâları»na asabe ismi verilir. Bu arada; «Bir kimsenin, himâye etme ve yardım elini uzatma durumunda olduğu akrabâsı»na da a s a b e denmiştir. Bu noktadan hareket edilerek; «Akrabâsı ve soydaşı durumunda olan kimselerin yardımına koşma ve onları zulüm ve tecâvüzden koruma gayretinde olma» işi de a s a b i y y e t kelimesi ile ifâde edilmiştir¹.

Ancak bu tâbir, Peygamber Efendimiz'in dilinde ayrı bir muhtevâ kazanmış ve tamâmen «husûsî bir hâl»i ifâde etmek için kullanılmıştır. Araştırmamızın mihverini teşkil eden bu husûsu aşağıda ele alacağız.

* Klasik Arap dili kaidelerine göre, isim'den masdar yapılırken, o ismin sonuna «y. t» eklenir ve «...iyet» şeklinde telâffuz edilir. İslâm'dan islâmiyet gibi. Şâyet masdar yapılan isim nisbet ifâde eden bir isimse, o zaman nisbet edâtı olan «î» — aslı «y» olduğu için — çift «yy» ile «...iyyet» şeklinde yazılır. İşte «asabiyyet» kelimesi bu esâsa göre telâffuz edilmektedir. Bu kelimenin, «asabiyyet» şeklinde yazılışı hatâlı olduğu gibi, «asabiyyet» imlâsı ile yazılışı da hatâlıdır.

Türkçemizde kullanılan «asabiyyet»in ise bu tâbirle sâdece kök ortaklığı ve şekil benzerliği vardır. O, «Asab - Asabî - Asabiyyet = Sinir - Sinirli - Sinirlilik» demektir.

1 Bkz. İbn Manzûr, Lisân'ül-Arab, Fîruzabâdî, Kaamûs'ul-Muhit, Tercüme : Mütercim Âsim Efendî, ez-Zebîdî, Tâc'ül-Arûs; eş-Şer-tûnî, Akrab'ül-Mevârid, İbn'ül-Esir, en-Nihâye fî Ğarîb'il-Hadis ve'l-Eser «'a.s.b» maddeleri.

ASABİYYET VE TAASSUP

Her dilin kendine göre temel « l u g a t » kitapları vardır. Ayrıca her ilim dalının da, yine kendine göre « ıstılah lugati », yâni « terimler sözlüğü » mevcuttur. Lugatlar, bir kelimenin umûmî mânâlarını tanıtır; terim lugatleri ise, bir kelimenin, o ilim dalında kazandığı özel mânâsını izah eder. Kavramlar anarşisini önlemek için, terimlerin ve deyimlerin dâimâ târîfi yapıp sınırı çizilmiştir.

Hicrî IV. asırdan itibaren (M.X. asır) Arapça kelime ve tâbirlerin bir çoğu zamanla muhtevâ değişikliğine uğrayagelmıştır. Esâsen bu durum, her dil için vârittir. Bu sebeple dinî ve târîhî metinleri değerlendirirken, ifâdenin kullanıldığı devrin dil ve düşünce mantığı dikkatten uzak tutulmamalıdır. Kelime veyâ deyimün günümüzdeki mânâsına, yâhut aynı kökten Türkçe'ye girip de orada kazandığı muhtevâyâ göre klâsik metinleri çözmeye çalışmak, bizi her an yanıltabilir.

İlk devir dinî metinlerini sıhhatli olarak anlamamıza yardım eden gerek Kamus'lar, gerekse Hadis Lugatleri, bu konuda bize geniş çapta ışık tutmaktadır². Bu kaynakların hepsi de, « a s a b i y y e t » deyimünün karşılığı olarak, Peygamber Efendimiz'in yaptığı târîfe yer verirler. Yâni asabiyyet'i, O'nun çizdiği sınır içersinde değerlendirirler ve yine bu kaynakların hepsi de, müşterek kökten gelen « t a a s s u b » u, aynı madde içinde ele alırlar. Taassup mefhûmunun değişik farklarını sıralayarak bunlardan birisinin de « a s a b i y y e t » ile bir olduğunu belirtirler³.

Biz burada, bir kısım teknik açıklamalarla mes'eleyi daha fazla dağıtmak istemiyoruz. Bu konudaki bilgileri etraflıca inceleyip kaynaklara uygun olarak değerlendiren en güzel Türkçe eser, — gördüklerimiz içersinde — M. Zeki Pakalın'ın «Os-

2 Adı geçen kaynaklar.

3 «Taassabe» fiilinin masdarı olan «taassup», dört elle sarılmak, titizlik göstermek, müdâfaa ve himâye etmek... gibi nüanslar yanında, sâdece «alâ» harf-i cerri (préposition) ile kullanıldığı zaman — Kamus'un ifâdesi ile — «asabiyyet icrâ etmek» anlamına gelmiş oluyor. Taassub'un bu mânâsı, Fransızca'da «S'acharner contre» şeklinde ifâde edilmiştir ki, «Bir şeyin üzerine şiddet ve inadla düşmek, azgınlık göstermek, saldırmak...» anlamına gelmektedir.

manlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü»dür. Yazarın «Taassup» başlığı altında vermiş olduğu bilgiler, bu konu ile meşgûl olan kimselerce okunmağa değer mâhiyettir⁴.

Frenkler, «Taassup» karşılığında «Fanatizm» deyimini kullanmışlardır. Türkçe lûgat ve ansiklopedilerin bir kısmı da, her iki deyim, «Kör inanç»⁵ ve «Kör tutku»⁶ deyimini ile ifâde etmişlerdir. Hilmi Ziya Ülken ise, Fanatizm'i: «Her hangi bir inançta aşırı ve saldırgan tavrı» diye târif eder⁷.

Peygamber Efendimiz'in yasaklamış olduğu «asabiyyet» kavramını bir sistem olarak ifâde etmemiz gerekirse, mevcut tâbirler içersinde buna en uygun olanı «Fanatizm» dir. Çeşitli felsefe ve sosyoloji sözlüklerinin Fanatizm kavramının şümûlü hakkında verdikleri bilgiler, asabiyyet'le kasdedilen mânâyâ çok yakındır. Daha doğrusu Fanatizm, bütün nüansları ile birlikte «taassub»un değil, «asabiyyet»in karşılığıdır.

TÂRİHİN AKIŞI İÇERSİNDE ASABIYYET

Bu araştırmada hedef aldığımız nokta, Peygamber Efendimiz'in hadislerinde geçen «asabiyyet» tâbirinin muhtevâsıdır. Zîrâ bu tâbir, bütün lûgat mânâlarının ötesinde, Zât-ı Risâlet tarafından «husûsî bir vaziyet»i ifâde etmek için kullanılmıştır. Ve bu kelime, «sosyo-politik muhtevâl» bir deyimdir.

Kur'ân-ı Kerim'de rastlanmayan asabiyyet tâbirinin, en eski — ve belki de ilk olarak — kullanılışı hadîs-i şeriflerde görülmektedir. Daha sonra, XV. asır başlarında vefât eden İbn Haldûn, (Ö.: 808/1406), bu tâbiri oldukça genişleterek, değişik mânâlarda kullanmıştır. Öte yandan, XX. asır başlarında Meşrûtiyet döneminde, politikacı ediplerin açtığı bir çılgır dolaşısıyla tekrar ortaya atılan asabiyyet mes'elesi, Cumhûriyet Türkiye'sinde uzun zaman aktüalitesini kaybetmişse de, 1960'

4 Pakalın, Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. III, s. 363 - 368, İst. 1971 (2. baskı).

5 Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Sözlüğü, s. 187, İst. 1973 (2. baskı).

6 Meydan Larousse, c. IV, s. 503.

7 Sosyoloji Sözlüğü, s. 106, İst. 1969 M.E. Basımevi.

lardan sonra yine — belirli çevrelerce — polemik konusu yapılmıştır. Günümüzde ise, hâlâ aktüel mes'eleler arasında yer almaktadır.

Biz mes'eleyi, şu dört çıkış noktasına göre ele almaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

I) PEYGAMBERİMİZİN HADİSLERİNDE ASABİYYET

Eldeki hadis kaynaklarında «asabiyyet» deyiminin geçtiği bir kaç rivâyet vardır. Bunlar; Ebû Hüreyre (Ö: 58/678), Cübeyr b. Mut'im (Ö: 58/678), Vâsile b. el-Aska' (Ö: 83/702) ve Cündüb b. Abdullah el-Beceli (Ö: 73/692) gibi dört ayrı sahâbe kanalıyla rivâyet edilmişlerdir. Abdurrazzâk b. Hemmâm (Ö: 211/826), Müslim (Ö: 261/874), Ebû Dâvûd (Ö: 275/888), Nesâî (Ö: 303/915), İbn Mâce (Ö: 273/886) ve Ahmed b. Hanbel (Ö: 241/855) gibi muhaddislerin eserlerinde yer alan bu rivâyetleri, muhtevâları bakımından iki ana grupta toplamak mümkündür: Daha önce söylenmiş olduğu tahmin edilen birinci grup hadisler asabiyyet'i yasaklamakta; ikinci grup rivâyetlerde ise, Hz. Peygamber'in dili ile, asabiyyet kavramının târifi yapılp şümûlü belirtilmektedir. Bu rivâyetler şunlardır:

a) ASABİYYET'İ YASAKLAYAN RİVÂYETLER

1) Ashabdan Cübeyr b. Mut'im kanalıyla rivâyet edilen bir hadis-i şerifte Resûlullah Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

«Halkı, asabiyyet icrâ etmek üzere toplanmağa çağıran bizden değildir. Asabiyyet yolunda döğüşüp çarpışan da bizden değildir. Aynı şekilde asabiyyet uğrunda ölen kimse de bizden değildir!...»⁸

8 Ebû Dâvûd, Sünen, K. Edeb, B. fi'l-asabiyye, c. IV, s. 451, Nu: 5121. Ayrıca bkz. Hatîb et-Tebrîzî, Mîşkât'ül-Mesâbih, c. II, s. 595, Nu: 4907; Suyûtî, el-Câmi' us-Sağîr, c. II, s. 138. Bu metin, ilk devir kaynaklarında sâdece Ebû Dâvûd'da yer almaktadır.

Not: Peygamber Efendimiz'in hadisleri içersinde «Bizden değildir,» (Leyse minnâ) ifâdesi ile başlayan veyâ bu tâbiri ihtivâ eden bir grup hadis vardır. Sayıları 25'in üstündedir. Bunların bir kısmını Suyûtî, el-Câmi'üs-Sağîr (c. II, s. 138 - 139)'de bir araya toplamıştır.

«İslâm Irkçılığı Menetmiştir» sloganına mesned olarak kulanılan bu hadîsin tercümesi üzerinde yapılan bir tahrife ilerde ayrıca temâs edilecektir.

2) Ebû Hüreyre'nin rivâyet etmiş olduğu bir başka hadis ise, mes'eleye daha geniş bir açıklık getirmektedir. Buna göre Peygamber Efendimiz :

«Her kim, ulüle'mr'in itâatinden çıkar ve topluluktan ayrılır da bu hâlde iken ölürse, o kimse câhiliyet ölümü ile ölmüş olur!..

Yine her kim, basiretsizce açılan bir bayrak altında: asabiyyet için hiddetlenir, yâhut asabiyyete teşvik eder, yâhut asabiyyet icrâsında olanlara yardım ederek, bu yolda öldürülürse, işte o kimsenin ölümü tam bir câhiliyet ölümüdür.

Ve yine her kim, mü'min olanlarını ayırt etmeksizin ve andlaşmalı olanların andlaşmalarına da aldırmaksızın, iyisine kötüsüne saldırarak ümmetime karşı baş kaldırır; o benden değildir, ben de ondan değilimdir!..» buyurmuşlardır⁹.

Bu rivâyette, asabiyyetin târifi yapılmamıştır; fakat bütün unsurları açık olarak belirtilmiştir.

3) Cündüb b. Abdullah el-Beceli tarikıyla rivâyet edilen bir üçüncü hadis ise, yukardaki hadîsin ikinci paragrafidır. Sened değişikliği ile, mânâya tesir etmeyecek derecede bir lâfız değişikliği dışında aralarında fark yoktur¹⁰. Bu sebeple metni tekrar kaydetmedik.

9 Müslim, el-Câmi'us-Sahih, c. VII, s. 21, Sofuoğlu tercümesi, c. VI, s. 50, 1848 Nu., Ahmed b. Hanbel, c. II, s. 488, Nesâî, Sünen, c. VII, s. 123; İbn Mâce, Sünen, c. II, s. 1302, 3948 Nu., Abdurrazzâk, el-Musannaf, c. XI, s. 339, 20707 Nu.

Rivâyetler arasında bâzı lâfız değişiklikleri ile cümle takdim te'hirleri bulunmaktadır. Bu ciheti tercümede telâfi etmeye çalıştık.

10 Bkz. Müslim, a.g.e., c. VI, s. 22, Nu: 1850, Nesâî, Sünen, c. VII, s. 123.

b) ASABIYYET'İ TÂRİF EDEN RİVÂYETLER

Yukarıya aldığımız üç rivâyet, «asabiyyet»i yasaklayan hadislerdir. Ancak bu rivâyetlerde — görüldüğü üzere — bahis konusu edilen «asabiyyet» kavramı açık değildir. Her ne kadar ikinci rivâyette ana hatları belirtilmişse de, mâhiyeti, muhtevâsı ve şümûlü tâyin edilmemiştir. Resûlullah Efendimiz'in kullandığı deyimın husûsî bir mânâsı olmalıdır ki, ashabdan bu husûsu sorma ihtiyâcını duyanlar olmuştur. Demek ki herkesin bildiği mânâlarının dışında, Peygamber Efendimiz bu kelimeye yeni ve özel bir muhtevâ kazandırıyor :

4) Ashabdan Vâsile b. Ül-Aska' anlatıyor :

Peygamber Efendimiz'e sordum :

— «Yâ Resûlallah! Bir kimsenin kavmini sevmesi asabiyyetten sayılır mı?»

Zât-ı Risâletleri buyurdular ki :

— «Hayır!.. Ancak kişinin, zulüm ve haksızlık hâlinde olan kavmine yardım etmesi asabiyyet'tir.»¹¹

İşte, ilk üç hadiste sınırı çizilmeden ifâde edilmiş olan «asabiyyet» kavramının mâhiyeti, muhtevâsı ve şümûlü bu hadis-i şerifle kesin olarak açıklığa kavuşturulmuş bulunuyor. Ve bütün kaynakların verdiği asabiyyet târifi, Resûlullah Efendimiz'in yukardaki ifâdelerine dayanmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in hadisleri içersinde buna benzer durumlar vardır : Önce bir şey yasaklanmış veya tavsiye edilmiştir; arkasından da, son derece uyanık olan ashâbın soruları üzerine, yanlış anlamaya yol açmayacak şekilde onun açıklamasını yapmıştır. Bir örnekle mes'eleye açıklık kazandırmak yerinde olacaktır :

11 İbn Mâce, Sünen, K. Fiten, B. fi'l-asabiyye, c. II, s. 1302, Nu: 3949, Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. IV, s. 107, 160, Ebû Dâvûd, Sünen, c. IV, s. 451, Nu: 5119; Ayrıca bkz. Heysemî, Mecme'uz-Zevâid, c. VI, s. 244, Mişkât'ül-Mesâbih, c. II, s. 596, Nu: 4909.

Bir defâsında Peygamber Efendimiz: «Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.» buyururlar¹².

İşte burada «kibir» in târifi yapılmamıştır. Her aklına esen, pek çok davranışı kibir kavramının içine sokabilir ve karşındakinin cennete giremeyeceği yolunda hüküm yürütebilir. Nitekim böyle durumlar Asr-ı Saâdet'te bile vukû bulmuş olmalıdır ki, kendisine yöneltilen tenkidlerden âdetâ bunalan bir sahâbî Peygamber Efendimiz'e baş vurur ve kibir'in sınırını sorar.

Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre hâdise şöyledir:

«Son derece güzel ve yakışıklı olan bir zât Peygamber Efendimiz'e gelerek:

— «Yâ Resûlallah! Ben, güzeli ve güzelliği seven bir kimseyim. Gördüğünüz gibi, o güzellikten bir nebze de bana lûtfedilmiştir. Güzelliğe karşı o kadar titizlik gösteririm ki, pa-bucunun tasması ile de olsa, hiç kimsenin benden üstün olmasına gönlüm râzî olmaz. Yâni giyim -kuşamımla herkesten üstün olmak isterim!... Acabâ benim bu davranışım kibir'den sayılır mı?»

Peygamber Efendimiz, bu güzellik düşkünü güzel sahâbiye cevap verirler:

— «Hayır!... Kibir ancak, bir kimsenin hakka karşı nankör ve şımarık davranması, halka karşı da tepeden bakıp onu hor ve hakir görmesidir!...» buyururlar¹³.

İşte bu târif, kibir mefhûmunun sınırını çizmiş ve rastgele bir çok davranışların kibirlilikle ithâm edilmesini önlemiştir. Çeşitli şekillerde ithâma müsâit olan «asabiyyet» kavramının da aynı şekilde târifi yapılmış oluyor.

HADİS METİNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hadis metinleri değerlendirilirken, bilhassa ilk râvî ile, o hadisin söylenişini hazırlayan sebepler dikkatten uzak tutulma-

12 Ebû Dâvûd, Sünen, c. IV, s. 84, Nu: 4091, Müslim, c. I, s. 65, Terc: c. I, s. 140, Nu: 148.

13 Ebû Dâvûd, a.g.y., Nu: 4092; Müslim, a.g.y., Nu: 147.

malıdır. Hadislerin söylenmesine yol açan hâdiselere, — kendi deyimi ile — «sebeb-i vürud» denir.

Soru bilinmeden cevâbı tek başına değerlendirmek güçtür. Sözün nerede söylendiği, hâdisenin ne olduğu, hangi muhitte söylendiği, muhâtabın çocuk, kadın, yaşlı, genç, câhil, bilgili, idârî mes'ûliyet yüklenmiş veyâ sâde vatandaş olup olmadığı bilinmeden, sâdece metne bakarak hadisleri değerlendirmek çoğu zaman bizi yanlış neticelere götürebilir.

Öte yandan Peygamber Efendimiz'in, çok ince mânâ yüklü seçme kelime ve öz ifâde kullandıkları hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu çok nüanslılık, hadislerin her devirde canlı kalmasını sağlamıştır. Kelimenin bir mânâsı eskimişse, öbür nüansları ihtiyâca mutlakâ cevap verebilecek canlılıktadır.

Tercüme bir emânettir, hem de titizlikle korunması gereken mes'ûliyetli bir emânet!. Ne var ki, tercümede, kelimenin sâdece tek bir tarafı dile getirilebilmektedir. Bir çok çevrelerce, «dini nasların günün ihtiyaçlarına cevap veremediği ve eskidiği» yolunda ileri sürülen iddiâlar, — eğer kasıtlı değilse — tercümeler için doğru olabilir; fakat metnin aslı için hiç bir şekilde öyle değildir. Bu vaziyet, âyet ve hadislerin asılları için de vârid olabileceğini söylemek, onlara karşı bakışımızdaki kifâyetsizliği ve kendi idrâk noksanımızı hesâba katmamak olur.

Kelimelerin diline kulak vermek ve onların gücü önünde biraz durup düşünmek mecbûriyetindeyiz. Eğer bugün, sâdece «kelimeler seviyesi» nde ve «kelime mantığı» ile İslâm'ı anlama yoluna bir girebilsek, idrâk ve kültür seviyemiz gaflet ve ihtiras bulutlarının çok üstüne çıkmış olurdu.

Günden güne kan kaybeden ve alabildiğine cılızlaştırılan Türkçemiz'in «bugünkü hâli» ise, bu kadar sıkleti taşıyacak güçte değildir. Asr-ı Saâdet Arapçası'nın o çok ince mânâlı bünyesini, ancak Osmanlı Türkçesi kaldırabilecek tákattedir. Günümüzdeki hadis tercümelerinin en güzeli bile, metnin orijinalindeki inceliklerin onda birini aksettirememektedir. Bu konuda zerre kadar çile çekmemiş olan kimselerin nazari saf-satalarına kulak vermek, bize ancak vakit kaybettirir. Bu işin politikasından vazgeçip mes'elenin üzerinde ciddiyetle durulmalıdır.

Yukarda, ikinci grup rivâyetlerin daha sonra söylenmiş olma ihtimâline işâret etmiştik. Nitekim 4. hadisin râvîsi olan Vâsile'nin sorusu bunu göstermektedir. Zîrâ Vâsile (r.a), Tebük Seferi'nden bir müddet önce (H. 9/M. 630) müslüman olmuş ve Resûlullah Efendimiz'in bu son seferine iştirâk etmiştir. Hicrî 83 senelerinde (M. 702) 105 yaşında vefât eden Vâsile, 20 küsur yaşında bir delikanlı iken İslâm'ia şereflenmiştir¹⁴. Diğer râvîler ise daha önce müslüman olmuşlardır. Bu durum, Peygamber Efendimiz'in, bu 4. hadîsi, vefatlarına tekaddüm eden birinci veyâ ikinci senelerde söylemiş olduğunu ortaya koyar.

Zikri geçen Vâsile rivâyeti, hiç bir şahsî tefsir ve münâkasaya yer bırakmayacak ölçüde açıktır :

«Bir kimsenin, kavmini yâni milletini sevmesi asabiyyet kavramı içersine girer mi?» diye soruluyor.

Verilen cevap ise kesindir :

«Hayır.»

Ve ilâve ediliyor :

«Benim yasakladığım asabiyyet ancak, bir kimsenin, kavmini sevmesi ve ona karşı özel bir ilgi göstermesi değil, sırf akrabâlık ve soydaşlık gayretiyle, zâlimâne ve haksız davranışları karşısında bile, onları müdâfaa ve himâye etmesidir.»

İşte, daha sonraki devirlerde, bu «Hayır.» cevâbının, Peygamber nâmına ve Peygamber'e rağmen «Evet.»e çevrildiğini görmekteyiz.

«Millet sevgisi» ile, Zât-ı Risâlet tarafından yasaklanan «asabiyyet» kavramının hiç bir ilgisi bulunmadığına göre, «sevmek» kavramının şümûlünü iyi değerlendirmek gerekiyor. Sevmek, hayatta faturası en yüklü olan bir duygudur. Sevmenin sonunda, canını fedâ etmek bile vardır. Ancak, herkes kabiliyetine göre sever ve herkesin sevgi tezâhürü değişiktir. Ne var ki, bu vaziyette en az sevenin mi, yoksa sevdi-

14 İbn Hacer, Tezhîb'üt-Tehzîb, c. XI, s. 101.

ğinde fânî olurcasına sevenin mi? Hangisinin sevgisi ölçü olacaktır?

İşte Resûlullah Efendimiz, «Millet Sevgisi» konusunda bir sınır koymuş ve muhtemel taşkınlıkların önüne sed çekmiştir. Sevmesine sevin... Sevginizin bütün icaplarını yerine getirin... Fakat sakın haaa!... Bu sevginiz, sizi suç ortaklığına kadar götürmesin... Sevdiğiniz kimsenin haksız davranışlarında onun yardımcısı olma durumuna düşmeyin... Değilse yüzünüze bakmam!... Kardeş kardeş geçinin. Onların zulüm ve haksızlıklarına ortak olmak değil, elinizden geldiği kadar haksız davranışlarının karşısında olun.

Resûlullah Efendimiz'in «asabiyyet» tâbiri ile yasakladığı şey, «fikir» değil, «fiil» dir. Yâni, Marksist terminolojinin dilimize gümrüksüz hediyesi olan, «eylem» dir. Bilindiği gibi dilimizde eylem, normal fiil ve hareketler için değil de, sırf kurulu nizâma karşı girişilen gayr-ı meşrû davranışlar için kullanılmış bir terim ve Peygamber Efendimiz'in yasakladığı davranışın tam karşılığıdır. Nitekim bu husus, yukardaki 2. rivâyette açık-seçik görülmektedir.

Adı geçen 2 numaralı Ebû Hüreyre rivâyetinin üçüncü paragrafı dikkat çekicidir: «Andlaşmalı olanların andlaşmalarına da aldırmaksızın...» buyurulmuştur. Burada, bir devlet'in himâyesinde bulunan gayr-ı müslim ahâliye ve o devletin sınırları içinde andlaşmalı olarak görev yapan konsolos, sefir, diplomat gibi yabancılara karşı girişilen eylemler de, âsâyiş bakımından, aynen kendi vatandaşlarına karşı yapılan saldırılarla bir tutulmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in hadisleri değerlendirilirken, İslâm'ın «Millet» ve «Devlet» gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu konudaki yasaklamalarda, millet ve devlet müessesesinin korunması ve çeşitli sebeplerle, birlikte yaşama durumunda olan değişik unsurların sulh ve sükûn için yaşamlarının sağlanması hedef alınmıştır. Yukarda, «bu kelime, sosyo-politik muhtevâlî bir deyimdir» derken, bu inceliği kasdetmiştik.

Milletini seveceksin; fakat bu sevgi, devlet'i zaafa düşürmeyecek... Zîrâ bu devlet içersinde, senin milletinden olmayanlar bulunabileceği gibi, devlete ahdi bağlarla bağlı gayr-ı müs-limler bulunabilecektir!...

Biz, asabiyyet mes'elesi üzerinde söylenebilecek görüşlerimizi, bu araştırmanın havasını değiştirir endişesiyle, şimdilik yazmıyoruz. Esâsen değişik kalemler ve bu sâhanın otoriteleri, dilleri döndüğü nisbette yazıp gelmekteler. Ne var ki, kalitesiz münevverler çağının açıldığı Meşrûtiyet döneminden bu yana, memleketimizde, üslûpsuzluk üslûp hâline getirilmiş bulunmaktadır. Unutmamak lâzımdır ki, «Bu memleketin en câhili benim!...» sözü ile, «Bu memleketin insanların hepsi benden bilgilidir.» sözü arasında, «m â n â» farkı değil, «ü s l û p» farkı vardır. Günümüzde ise, mânâ ve muhtevânın değil, tarz ve üslûbun kavgası sürüp gitmektedir.

Araştırmamızı burada kesmek istemiştik. Bir «Hadis Araştırması» olarak, burada noktalanması uygun da olurdu. Ancak, günümüzde de aktüalitesini devâm ettiren bir konu olduğu için, — tâarihçi ve sosyolog olmamamıza rağmen — tâarih zâviyesinden mes'eleye bakmamız icâb etti. Bununla, mes'elenin aslı ile bugünkü tatbikâtı arasında okuyucularımızın bir mukâyese yapmalarına imkân sağlamayı hedef aldık.

— Devâmı gelecek sayımızda —

TABİAT'SİZ TÜRKÇE

Dr. Orhan F. KÖPRÜLÜ

Benim neslim arasında bulunanlar, II. Dünyâ Harbi'nin maddî bir takım sıkıntılarına mâruz kalmakla berâber Türkçe'yi en incelmîş şekliyle konuşan ve yazan şahsiyetleri yakından tanımış olmak itibâriyle mânevî bakımdan çok tâlihli imiş. Öyle zannediyoruz ki dilimizin hergün biraz daha bir kabîle lisânî hâline getirilmesinden en büyük üzüntüyü duyanlar bu nesle mensûb olup, Beyatlı, Köprülü, Adıvar, Siyavuşgil, Çamlıbel, Banarlı gibi bugün artık hepsi aramızdan ayrılmış bulunan şahsiyetlerin sohbetlerinden ve yazılarından faydalanan ve zevk alanlardır.

1961 yılından bu yana, uydurma kelimelerin her geçen gün biraz daha artan bir ölçüde dilimizi tahrîb ettiğini görmek, târihimizin derinliklerinden gelen güzel dilimizi sevenlere büyük bir üzüntü kaynağı olmaktadır. 1961 Anayasası'nın içine kısmen bilgisizlik, kısmen de dilimizi bozmak kasdıyle, bir köprübaşı vazifesini görmek için sokulmuş bulunan uydurma kelimeler, her geçen gün yenileri eklenmek sûretiyle on altı sene zarfında dilimizde büyük bir tahrîbat meydana getirmiştir. Bizleri yetiştiren nesillerin tâbiriyle «okuma yazma bilmeyen» bir takım kimseler, hiçbir mes'ûliyet hissi taşımaksızın, devamlı olarak yeni kelimeler uydurmakta ve çeşitli vâsıtalarla bu kelimeleri, dil bakımından her geçen gün daha câhilleşen kütlelere benimsetmeğe çalışmaktadırlar.

Her lisan gibi Türkçe'nin de kendisine mahsus bir âhenk ve bir mantığının bulunduğu su götürmez bir hakikattir. Ne yazık ki mânevî sâhalarda umûmiyetle son derece bilgisiz ve mes'ûliyetsiz hocaların yetiştirmesi olan yeni nesiller, kendilerini «yeni kuşaklar!» sanarak ve kullandıkları uydurma kelimeleri ilerici zannederek Türkçemizi katletmektedirler. Bugün birçok gazetelerimizin kullandıkları sözüm ona Türkçe'de, dilin âhengi ve mantığı büyük ölçüde kaybolmuştur. Radyo ve televizyonda konuşulan Türkçe ise tam mânâsıyla içler acısıdır. Kelime telâffuzları, uzatma işâretlerinin çok az kullanılması yüzünden, başka bir yazımızda da belirttiğimiz gibi ¹, bundan otuz kırk yıl önce sâdece azınlıkların telâffuz edebildikleri bir azınlık Türkçesi hâline gelmiştir. Kâbil (Efganistan'ın merkezi) ile kabil'i, dâna ile dana'yı, asıl ile asil'i yekdiğerinden farklı telâffuz edebilen spikerler parmakla gösterilebilecek kadar azalmıştır. Kendilerini ilerici zanneden kimselerin kullandıkları sözde Türkçe, artık dilimizdeki ince farkları ifâde edememekte ve her geçen gün biraz daha yavanlaşmaktadır.

Bu iddîalarımızı çeşitli misâllerle gözler önüne sermeden önce makâlemize başlık olarak seçtiğimiz «tabîat» kelimesi üzerinde bir kaç satırla durmak istiyoruz. Bilindiği üzere tabiat, Türkçe'de asıl geniş mânâsının yanında mecâzî olarak zevk yerine de kullanılır. Zevk sâhibi bir kimseye çok defâ tabîat sâhibi bir insan da denilir. Buna mukâbil birbiriyle imtizâç edemeyecek iki yemeği veyâ aykırı düşen renkleri bir araya getiren kimselere de tabiatsız sıfatı kolayca verilebilir. Bugün Türkçemizdeki tabîat kelimesini atıp yerine boğa veznindeki «doğa»yı ikâme etmeğe çalışanlar ne kadar tabiatsız olmalı ki kendilerine «doğasız!» denilmesini göze alabiliyorlar. Bu gibilerin Arapça ve Farsça'dan geldiği bahânesiyle dilimizden çıkarmağa çalıştıkları kelimelerden bir tânesi de «kanâat»tir. Bu kelimenin yerine kullanılmağa çalışılan «kanı» dilimizin âhengine uymadığı gibi, kanâatin mânâsını da daraltmaktadır. Zira Türkçe'de bir de kanâat etmek tâbiri vardır ki mâlûm olduğu üzere bu, israftan kaçınarak az bir şeyle iktifâ etmek mânâsına gelir ve az şeyle iktifâ edenlere de kanâatkâr denilir. Uydurma Türkçe'-

1 Azınlık Türkçesi, Tercüman Gazetesi, 12 Ağustos 1977.

de kanâat kelimesini atıp, yerine ilerici (!) kanı kelimesini koydunuz mu ondan sonra artık ne kanâat eden ne de kanâatkâr olan bir kimse bulursunuz. Böylece kendiliğinden ortadan kalan ve bize hâs olan bu iki kelime milletimizin en güzel vasıflarından birisi olan kanâatkârlığı da berâberinde götürerek memleketimizi isrâfın kucağına bırakmıştır.

Türkçe'de kulağı tırmalamayan ve üstelik Arapça ve Farsça bir kökten gelmeyen kelimelerden birisi de «bütün» iken sivri akıllının birisi dilimizin âhengine hiç uymayan «tüm» kelimesini ortaya atmış böylece başı «tüm» ile başlayan bir sürü faydasız derneğin isim babası olmuştur. Yıllardır dilimizi bozmakta büyük bir rol oynayan «sel» ve «sal» ekleri son zamanlarda artık hemen her kelimenin arkasına eklenerek Arapça, Farsça, Türkçe hattâ Fransızca aslından geldiğine bakılmaksızın gelişi güzel kullanılmağa başlanmıştır. Târihsel, mâdensel, hukuksal, parasal, yapısal, ekonomsal kelimelerini bu arada sayabiliriz. Bu gidişle «adlî yıl» yerine de bir akli evvelin çıkıp «adilsel yıl» dediğini duyarsak şaşmamak gerekir. «Mahâllî» kelimesi karşılığı olarak ne hikmetse «yersel» değil de «yerel» kelimesi kullanılmaktadır. Bu zavallı uydurma kelimelerin Türkçe'yi ne kadar tabiatsiz (doğasız!) bir hâle getirdiğini görmek ise içler acısıdır.

Uydurma Türkçe, «şahıs» ve «şahsiyet» kelimelerini «kişilik» ile birleştirdiğinden beri artık şahsiyet mefûmu da kıymetini kaybetmiştir. Okuması, yazması olmayan bir kimsenin kişiliği ile yaşadığı cemiyette mühim bir mevki işgâl eden kimsenin şahsiyeti aynı kişilikte birleştirilmeğe kalkılırsa, bu, zavallı ve sâhipsiz dilimizi ancak tabiatsiz (!) yapar.

Bir sivri akıllının «sebeb» kelimesi yerine ortaya attığı «neden» kelimesi bugün Türkçe'nin başına bir belâ kesilmiştir. Bilir bilmez bir çok kimse cümlesinin sonunu neden oldu (sebeb oldu) diye bitirince, dinleyende bir suâl karşısında kaldığı intibâ hâsıl olmaktadır. Bu yerli yersiz kullanılan kelime, dolayısıyla, yüzünden gibi Türkçe kelimelerin de yerine kâim olarak, güzel dilimizin tabiatsiz bir hâle gelmesine neden (!) olmuştur. Radyo ve televizyonda olanak, olasılık gibi neden kelimesi de husûsî bir yer işgâl etmektedir. Meselâ, Türkiye radyolarının

8 Ağustos, pazartesi sabahı 07.30 ve 09.00 haber bültenlerinde Kıbrıs'tan söz edilirken «Erenköy direnişinin 13. yıldönümü nedeniyle» denileceğine «Erenköy direnişinin 13. yıldönümü dolayısıyla» denilseydi bu hem Türkçe olacak hem de dilin âhenğine uygun düşecekti.

Türkçemizi zavallı hâle sokan müesseselerin başında, üzülerek ifâde etmek isteriz ki T.R.T. gelmektedir. Her devletin radyosundan o devletin lisânından en güzel örnekler duyulurken, bizim radyo ve televizyonlarımızda güzel ve âhenkli dilimiz hem kelime hem cümle hem de telâffuz bakımından hergün yüzlerce kere katledilmektedir. T.R.T. de konuşan genç spikerleri, ne yapsınlar bilgisiz hocalardan okumuşlar diye mâzur görmek mümkün ise de Prof. ünvânını almış ve saç sakalı ağarmış kimselerin aynı hatâyâ düşmelerini nasıl hoş karşılayabiliriz. Meselâ 18 Ağustos, Perşembe günü 17.10'da adının başında Prof. ünvânını taşıyan bir doktor, Türkiye radyolarından ana ve babaları ikaz için yaptığı konuşmada «pek çok anne ve babanın önemli görevlerinden biri» derken «önemli» yerine «başlıca» kelimesini kullansaydı, hem uydurma bir kelimeyi kullanmamış hem de merâmını daha iyi ifâde etmiş olurdu. 19 Ağustos, günü 19.00 ajansında bir beyânâtı okunan bakan «çaba harcandığı» diyeceğine «gayret edildiği» veyâ «gayret gösterildiği» deseydi bu, içinde yanlış kullanılan bir kelime bulunmayan çok daha tabîî bir Türkçe olurdu. Devlet radyosunun 13 Ağustos günü haberlerinde, spiker, devletler arasındaki anlaşmalardan tekrar tekrar anlaşma şeklinde bahsetmekle anlaşma ile andlaşma arasındaki farkı bilmediğini defâatle ilân etmiş oldu. T.V. nin 1 Eylül târihli 20.00 haber bülteninde «yurt düzeyinde pancar alımı devâm ederken» denileceğine «bütün yurтта pancar alımı devâm ederken» denilseydi uydurma bir kelime kullanılmadan daha doğru ve güzel bir Türkçe ile aynı haberi vermek mümkün olurdu.

Yazımıza son verirken Türkçe'yi tabîatsız bir hâle getirmek için bilhassa yeni yetişen gençlerimize çok dikkatli davranmalarını hatırlatmak istiyoruz. Gelişi güzel uydurulan «tiksinme» veznindeki «gereksinme» gibi kelimelerden kurtulmadıkça Türkçe tabîatsız kalacaktır.

YABANCI ELİNDE MÜSİKİMİZ

I

Cinuçen TANRIKORUR

Tophâne'yi Galatasaray'a bağlayan Boğazkesen yokuşu üzerindeki Tomtom Sokak'ta İtalyanların 1888'de açtığı bir lise vardır. Burada, 1948 - 1956 yılları arasında, Prof. GIUSEPPE GARINO (Cuzeppe Garîno) adlı bir hocanın talebesi olmuştum. İçlerinde Türkçe, Arapça ve Farsça'nın da bulunduğu 7 dile, bütün dilbilgisi incelikleri ile vâkıf olan bu müsteşrik 1910 yılında Torino'da doğmuş, Torino Üniversitesi'nde filoloji tahsîlini tamamladıktan sonra Türkiye'ye gelmiş, İtalyan Lisesi'ndeki İtalyanca ve Lâtince hocalığının yanında İstanbul Üniversitesi'nce kendisine verilen fahrî doktorluk pâyesi ile Edebiyat Fakültesi'nde Fransız ve Roman Filolojisi Profesörlüğü yapmıştır. İstanbul ve Ankara İtalyan Kültür Hey'eti reisliklerinden sonra 1965 yılında çok sevdiği Türkiye'den ayrılıp Budapeşte ve Oslo İtalyan Kültür Hey'eti reisliklerinde bulunan Prof. Garino'ya — Norveç iklimine iki yıldan fazla dayanamayıp İtalya'ya dönmek istediği zaman — Torino'nun en büyük ve idâresi en güç lisesinin müdürlüğü verilmiş. Kendisinden aldığım 25 Ocak 1977 târîhli mektupta, Türkiye'de edindiği tecrübeler sâyesinde o güç liseyi düzeltmeğe muvaffak olduğunu yazıp şöyle devâm ediyor: «Ömrümün üçte birini Türkiye'de yaşadım; bu benim hayatımın en kıymetli devresidir. 39'larda

ilk geldiğim zamanki hâlimi düşünüyorum da, eğer biraz olgunlaşabilmişsem, bunu Türkiye’de öğrendiklerime borçluyum.»

Başarısını ve olgunluğunu Türkiye’de öğrendiklerine borçlu olduğunu iftiharla söyleyen bu adama, asıl ben ve benim gibi ondan yetişen pek çok Türk genci küçük küçük kafalarımızda ne varsa borçluyuzdur. Programın tatbikinden ziyâde, dil ve târîh sohbeti mâhiyetini hedef tutan derslerinde, fikrî şahsiyetimizde «esprit critique» in teşekkülüne gayret eder, filân Türkçe kelimenin neden — meselâ — «t» harfiyle değil de «d» harfiyle yazılması gerektiğini, bunun bir etimoloji şartı olduğunu, eski harflerle nasıl ve niçin öyle yazıldığını uzun uzun anlatır, gayet iyi bildiği Osmanlı dil ve yazısını bizlere biraz olsun öğretebilmek için çırpınırdı. «Yeni Harman»ını yakıp çayını yudumlarken «Kültürünüzün bağlı olduğu eski yazınızı öğrenmezseniz ne tam bir Türk, ne tam bir ilim adamı olabilirsiniz» der, «sonra mahşerde iki elim yakanızda olur» tehdidini de ihmâl etmezdi. Bâzan, ilgisiz gibi görünen bir konu — meselâ Roma Edebiyatı Târîhi — üzerinde konuşurken, «Hazret-i Muhammed bir hadîsinde şöyle der» diye başlar, son derece selis telâffuzu ile ağızdan bal akarcasına uzun uzun konuşur, «Harp âletlerinizi, hukuk düzeninizi bırakın, sâdece matbaa’daki önceliğinizi düşünmeniz bile kültüre ne büyük değer veren bir millet olduğunuzu anlamana yeter» diye bağlardı¹. Kükrer gibi söylediği bu sözler tüylerimizi ürpertir, yüreklerimizi kaplayan heyecan ateşi yüzlerimizden fıskıracak gibi olurdu. Sonra çok zor duyulan bir sesle — kendi kendine konuşur gibi — «Ne yazık ki okul kitaplarınızda kendi kültür târihiniz çok eksik» diye söylenirdi.

Bizim «Tekseslidir, ilkeldir, Arap - Acem - Bizans asıllıdır» diye hor gördüğümüz mûsıkîmizin el’den gördüğü itibârı belgelendirmek üzere kaleme alınan bu diziye bir lise hocamdan

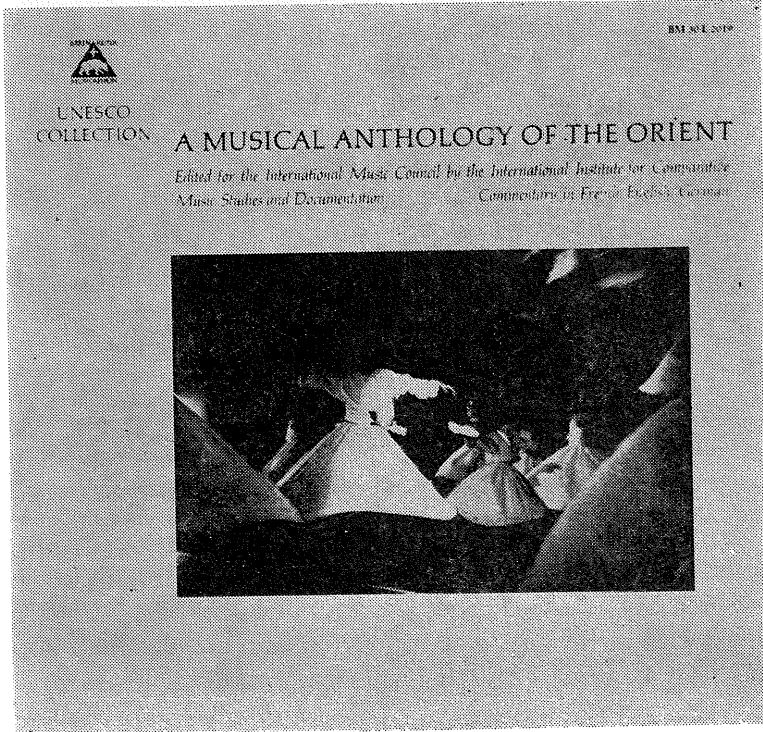
1 «Matbaa’nın Gutenberg ve Coxter tarafından icâd edilmediğini, onların bunu ancak inkişâf ettirdiklerini, en eski müteharrik matbaa tipinin Türk dilinde ve Uygurlarda olduğunu...» yıllar sonra H. Carter’in 1925 târihli «The Invention of Printing in China» adlı eserinde okuyup öğrenebilecektik!.

bahsederek başlayışım, sizleri «Nereden nereye?» diye düşündürmesin. Câhil bir Batılı için Türk, bütün hayat felsefesi bir kılıcın ucuna bağlı bir göçebe kavimse, aydın bir Batılı için dili - düzeni - san'atı ile bir büyük millettir. Bu yazı dizisinde sizlere, çeşitli batı ülkelerinde Türk mûsikisi üzerine son on yıl içinde yapılan bâzı plâklardan bahsedeceğiz. Bunların içinde UNESCO ile ORTF (Fransız Radyo - TV Kurumu) gibi resmî müesseselerden başka, bâzı mûsikî bilginlerinin şahsî gayretle yaptıkları plâklar da var. Bu konu üzerinde yazı yazmak isteyişimizin sebebi, Türk kültürünün çeşitli dallarına yurt dışında gösterilen ilginin ve verilen değerin yurt içinde yeteri kadar duyulup bilinmemesi. Nitekim, bahis konusu edeceğimiz plâklar (içindeki müzik bize âit olduğu için) Türkiye'de satılmadığı gibi, dış ülkelerdeki kültür ataşeleri (!) mizin de külliye mechûlûdür². Bu sebeple Türkiye'de bu plâklara sâhip olanlar, o plâklarda çalıp söyleyen san'atkârlarla birkaç yakın ilgiliden ibârettir. Aslında övünme husûsunda — hele yabancıların takdîri sözkonusu ise — pek de mütevâzî olmamamıza rağmen, bu plâklara karşı ilgisizliğimiz, kusurluluğun idrâki ve utancı içinde oluşumuza bağlanabilir. Zîrâ, icrâ ve kayıt tekniğini de dikkate alarak dinlemiş bir ilgili sıfatı ile söyleyebilirim ki bu plâklar bizde yapılamayacak şeyler değil. Hele bu san'atın en iyi icrâcılarına sâhip TRT için, bunlardan daha iyisini yapmak da mümkündür. Ne var ki, merhum mûsikî yazarı Hüseyin Sâdeddin AREL'in — yazıldığından sâdece 30 yıl sonra Türk Millî Eğitimi'nce farkedilip de bastırılabilen — «Türk Mûsikisi Kimindir?» adlı monografisinde söylediği gibi, «Un bizden, şeker bizden, yağ bizden, kaşık bizden; ama helvayı yapıp yiyen başkası...» İtalyan hocam, «Sâhip olamadığımız değerlerinizin bir gün Batıdan idhâl edildiğini görmek çok acı gelir çocuklar» der ve ilâve ederdi: «Batıya kaptırıp sonra onlardan Saray Mızıkası diye idhâl ettiğiniz askerî mûsikiniz gibi...»

2 Kültür ataşelerimiz, elçiliklerimizde resim sergileri, piyano resitalleri, kokteyller düzenlemekle pek fazla meşgûl bulunduklarından, zaman zaman kendilerine hediye olarak gönderilen bu tür plâkları hiç olmazsa basınıma duyurmak imkânını dahî bulamamaktadırlar.

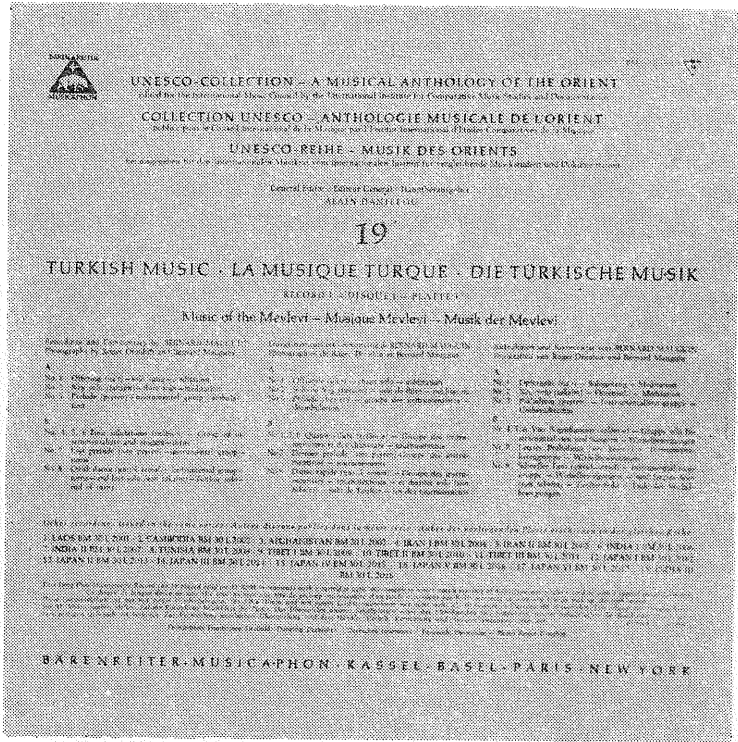
Tanıtacağımız plâklarda yer alan mûsikî parçalarını — gönül istese de — Mecmûa'mız ekinde kart - plâk şeklinde takdim imkânına sâhip olamadığımız için, şimdilik bunların muhtevâlarını ve kapak fotoğraflarını vermekle yetineceğiz. Resim (1 a)'da görülen fotoğraf, UNESCO yayınları arasında yer alan DOĞU MÛSİKİSİNDEN SEÇMELER (A Musical Anthology of the Orient) adlı dizinin TURKEY I alt başlığını taşıyan plâğının³ ön kapağı. Ana başlığın altında, «Uluslararası Karşılıştırmalı Mûsikî Araştırmaları Enstitüsü tarafından Uluslararası Mûsikî Konseyi (IMC) için İngilizce - Fransızca - Almanca açıklamalı olarak hazırlanmıştır» ibâresi yer alıyor. Ön kapak resmi olarak da Mevlevî mukâbelesinden bir semâ görünüşü kullanılmış.

Resim 1 a.

3 Eğitim maksadı ile iç sayfalarında bir veya birkaç dilde açıklamalara yer verilen bu plâklar, bu sebeple birer 'kitap - plâk' mâhiyetindedir.

Resim (1 b)'de görülen arka kapakta ise, Fransız müzik bilgini ALAIN DANIELOU'nun yönetimi altında yayınlanan bu dizi içinde daha önce 18 plâk yapıldığı⁴, 19 no. lusunun da Mevlîvî müzikisine tahsis edilen birinci Türk Müzikisi plâğı olduğu belirtilmiştir.

Resim 1 b.

Plâktaki müzikî parçalarının kaydından başka, Türklerin müzikileri ile birlikte Orta Asya'dan Anadolu'ya akışları, Selçuklu'lar, Mevlânâ Celâleddîn ve Mevlevî müzikisi bağlantıları üzerindeki kısa târihî girişle, Türk müzikisinin ses sistemi, makam, usûl, çalgı ve beste formları hakkında şematik açıklamalar müzikî bilgini BERNARD MAUGUIN tarafından yapılmış. Son

4 No. 1 Laos, No. 2 Kamboçya, No. 3 Afganistan, No. 4-5 İran, No. 6-7-18 Hindistan, No. 8 Tunus, No. 9-10-11 Tibet, No. 12-13-14-15-16-17 Japonya.

sayfalarda yer alan Mıtrıb'la Semâzen'lerin mukâbele sırasındaki sekiz büyük fotoğrafını da ROGER DROUHIN çekmiş. Ayrıca, plâk kaydının yapıldığı yıl icrâ edilen Rûyîrâk Âyin-i Şerifi'nin⁵ nefis bir Hamparsum kaligrafisiyle yazılı⁶ Birinci Selâm notası ile Na't-i Mevlâna'nın tâlikle yazılı güftesinin fotoğrafları da — dâimâ üç dildeki açıklamaları ile — ilâve edilmiş.

Ön kapak içinde 'başlıca icrâcılar' olarak şu isimler yazılı :

Ney : Halil Can, Ulvi Erguner, Niyâzi Sayın
 Kudüm : Sâdeddin Heper, Nezih Uzel, Selâmi Bertuğ⁷
 Rebab : Edib Seviş
 Tanbur : Necdet Yaşar
 Zil : Osman Dede
 Solist : Kânî Karaca
 Mıtrıbı
 Yönetenler : Neyzenbaşı Halil Can
 Kudümzenbaşı Sâdeddin Heper

Hazırlayıcısının «eski Türk Mûsikîsine duyduğumuz Aşk'ın bürhânı olmak üzere...» şeklindeki ithâfı⁸ ile gelen bu kitap-plâk — hedefi esas itibâriyle Mevlevî mûsikisini tanıtmak ol-

5 Bestekârının AHMED AVNÎ (KONUK) BEY olduğu her nedense belirtilmemiş. Mûsikî yazarlarımızın doğum târihinde ittifak edemedikleri (!) (1869, 1871 veyâ 1873) bu büyük bestekâr ayrıca bir tasavvuf âlimidir. **Mesnevî** ile diğer bâzı büyük eserlerin terceme ve şerhlerinden başka, içlerinde üç **mevlevî âyini** ve bir **kâr-ı nâtık** da bulunan elliden fazla klâsik eser bestelemiş, **Dilkeşide** ve **Bendibûselik** makamlarını ihtirâ ve büyük bir müzikoloji hizmeti olmak üzere «Hânende» adlı 2700 eserlik güfte mecmûasını tertib etmiştir. Vefâtı : 6 (veyâ 19) (!) Mart 1938.

6 Büyük Dede'nin talebesi ve III. Selim'in teşvikiyle yeni bir nota yazısının mücidi olan **Hamparsum Limoncuyan**'ın (1768 - 1839) kendi adı ile anılmış ve Batı notası Mızıkâ-i Hümâyûn'la girip yerleşene kadar rağbetle kullanılmış olan notası, bâzı bestekârlarımızca son derece güzel bir hatt ile yazılmıştır.

7 Neyzen Selâmi Bertuğ yanlışlıkla Kudümzen olarak gösterilmiş.

8 «A mon cher Cinuçen, en témoignage d'un commun Amour de la musique turque ancienne. Le 29 Juillet 1967. B. Mauguin».

duğu için — Horasan üzerinden Uygur - Oğuz - Selçuklu, Belh üzerinden de İbni Sînâ, Gazâlî, Hayyâm, Sâdî irtibâtını sağlayıp sözü Mevlânâ'ya, Konya'ya ve Mevlevî mûsikisine getiren kısa târihi girişten sonra, özünü aktaracağımız şu bölümleri ihtivâ ediyor :

ÂYİN VE MITRİB ÜZERİNE

Semâzenlerin deverânından da anlaşıldığı gibi (*semâ* = dönme) yıldızların hareketini aksettiren ve mûsikî refakâtinde en kesif mistik cezbeye ulaşılan bir dinî merâsim olan *Mevlevî Âyini* (veyâ *Mukâbelesi*), *Na't*, *Ney Taksîmi*, *Peşrev*, *Dört Selâm*, *Son Peşrev*, *Son Yürük Semâi* ve *Son Taksim* bölümlerinden meydana gelir. *Mitrîb* ise (sayıları değişebilen) *Ney*, *Rebab*, *Tanbur*, *Kudüm* ve *Zil* icrâcıları ile güfteli kısımları okuyan «âyinhan» lardan teşekkül eder.

(Bu plâkta yer alan mûsikî parçaları Konya'da yapılan Mevlânâ ihtifâlî esnâsında 'canlı' olarak kaydedilmiştir; bertarâf edemediğimiz dış gürültüler bu sebeple mâzur görülecektir.)

TÜRK MÜSİKİSİ USÜLLERİNİN NOTADA GÖSTERİLİŞİ

Türk Mûsikisi'nde ritm⁹ tekrar esâsına dayanan kâidelerle izâh edilir : ritm devirleri¹⁰ *darb* adı verilen çeşitli vuruşların

9 Müellif — pek çok Batılı meslekdaşı gibi — ritm'i usûl kasdı ile kullanıyor, zirâ Batı mûsikisinde Türk mûsikisinde olduğu gibi bir usûl mefhûmu yoktur. RAUF YEKTÂ BEY (1871 - 1935) Paris Konservatuarı'nca 1922'de yayımlanan Mûsikî Ansiklopedisi'ndeki 119 sayfalık Türk Mûsikisi monografisinde, ilk defâ olarak *les Oussouls turcs* (Türk usûlleri) tâbirini kullanmıştır. Alman müzikologu KURT REINHARD ise (d. 1914), «Turquie» adlı eserinde, usûl'ün târifi için kullandığı *cycle rythmique*, *modèles de rythmes* tâbirlerinden sonra kelimeyi *chaque usûl, dans l'usûl* şeklinde Türkçe yazılışı ile muhâfaza etmiştir.

10 Batılıları Türk usûllerini anlatırken *cycle rythmique* tâbirini kullanmağa sevkeden husus, mûsikî nazariyâtı hakkındaki eski kitaplarımızda makam dizileri gibi *düzüm* (ritm) şekillerinin de dâire'lerle tasviri olsa gerektir (*dâiret-el-Fahti* = *Fahte Usûlü* tâbirindeki gibi). *İttirâd*'ın karşılığı olan ritm'e mûsikîde *ikâ* (veyâ *düzüm*) de-

biraraya gelmesinden doğar. Herhangi bir ritm devrinin üç temel unsuru vardır :

1. *İlk Zamanlar* (des temps premiers), usûlün süresinin temeli olup birden fazla *darb*'ı ihtivâ edebilir ¹¹.
2. *Ritmik Zamanlar* (des temps rythmiques), iki ilk zamânın (binaires) veyâ üç ilk zamânın (ternaires) birleşmesinden meydana gelir; aynı sayıda ilk zaman ihtivâ ederse eşit-zamanlı (isochrones), etmezse karışık-zamanlı (hétérochrones) adını alır. Meselâ, topal anlamındaki *aksak* usûlleri (B yüzü, 5 no.lu parça) karışık-zamanlı'dır ¹².
3. Gerilme ve gevşemelerin münâvebesini gösteren vurgulamalar. *Düm* vurgusu ¹³ «ağır zamân», *tek* vurgusu da «hafif zamân»ı gösterir ¹⁴; *tek-kâ* ise daha hafif bir *düm-tek* vurgusudur.

nir : zaman ve mekân içinde intizam ve tenâsüp olarak târif olunur (saatin tiktakları ile bir ağacın yapraklarındaki intizam ve tenâsüp gibi). Sürüp giden bir düzümün eşit uzunlukta olmak üzere ayrılmış zümrelerine **ölçü** (Batı mûsikisindekiler bu türdür), Türk mûsikisine âit bir husûsiyet olarak belirli düzümlerden yapıлып kalıp hâlinde tesbit edilmiş olan ölçülere de **usûl** denmiştir.

11 - 12 Hiçbir mânâ çıkmayan bu târifler, müellifin Türk mûsikisi usûllerinin incelenmesinde temel olan **düzüm - ölçü - usûl, zaman - mertebe - vuruş** (sağ ve sol elin kullanılışı, düz vuruş, velveleli vuruş) ve **sınıflama** (basit usûl - birleşik usûl, küçük usûl - büyük usûl) konularını birbirine karıştırdığını ve binnetice — Arel'in Farâbî'den aldığı Yunanca tâbirleri karmakarışık hâle koyan Merâgî için dediği gibi — «anlamadığını anlatmağa çalıştığını» ortaya koyuyor.

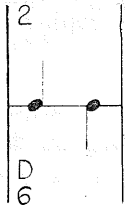
13 Metinde yanlış olarak hep **düm** diye geçiyor.

14 Mûsikimizde usûl vurulurken sağ el kuvvetli veyâ yarı kuvvetli (**kavî** veyâ **nîm kavî**) DÜM ve TE darplarını, sol el ise zayıf veyâ yarı kuvvetli TEK, KE ve KÂ darplarını vurur. Usûllerimizin elle vurulduğundan hiç bahsetmeyen müellif, **düm**'le **tek**'in husûsiyetini anlatırken, bu sebeple **ağır zaman** (temps lourd) ve **hafif zaman** (temps léger) gibi yanlış tâbirler kullanmıştır. Dilimize Fransızca'dan girmiş olan (Rauf Yektâ Bey'in de kullandığı) **tanfor** (temps fort) ve **tanfebl** (temps faible) — veyâ daha iyisi — «frappé fort» ve «frappé faible» tâbirleri maksadı daha iyi anlatırdı.

Aynı derecede zarûrî olan bu unsurların birleşmesinden çok çeşitli ritm devirleri (usûl dâireleri) meydana gelir ki bunlar da kendi aralarında birleşerek hatırı sayılır derecede uzun yeni devirler kurarlar.

Mevlevî mûsıkisinde usûl hususi bir ehemmiyet taşır : usûl dâireleri sâdece raksın hareketine uygun olarak seçilmeyip mutlakâ sembolik bir mânâ ile de irtibatlıdır¹⁵.

Türk mûsıkisinde usûl aşağıdaki şekilde gösterilir :

Düşey çizgiler ritmik zamânı sınırlandırır; sol üst köşedeki rakam ise ritmik zaman içindeki ilk zaman sayısını gösterir. Usûl içindeki her vuruş (darb) bir nota ile gösterilir : bacağı yukarıda olan notalar *düm*, aşağıda olanlar da *tek* veyâ *tek-kâ* vurgusunu belirtir.

Ayrıca, her ritmik zaman usûl dâiresi bünyesinde *düm-tek* veyâ *tek-kâ* olarak vurgulanabilir; usûl şemasının sol alt köşesindeki harf, ritmik zamânın hangi türde vurgulama ile başladığını, harfin altındaki rakam ise ritmik zamânın dâire içindeki sırasını göstermektedir¹⁶.

Düm vurgulamalı ritmik zamanlar mutlakâ bir *düm* vuruşu ile başlar, *tek* vurgulamalıları da *tek* vuruşu ile. Bununla beraber, *düm*'le başlayan ritmik zamânın içinde bir-iki *tek tek* vuruşu, *tek*'le başlayan ritmik zamânın içinde de bir-iki *düm* vuruşu bulunabilir. *Devrikebîr* usûlünde, meselâ (A yüzü, 2 no.lu parça), *düm* vurgulamalı ilk ritmik zaman iki *düm* vuruşundan sonra *tek*'li vuruşlar ihtivâ ediyor, *tek-kâ* vurgula-

15 Usûl seçiminde 'sembolik mânâ'nın hikmetini keşfedemedim. Mevlevî mûsıkisinde saz bölümlerinin ve Mesnevî'den alınan güfteli kısımların bestelenmesinde **Devrikebîr**, **Devrirevân**, **Evfer**, **Yürüksemâî** gibi hep muayyen usûller kullanılmıştır.

16 Ritmik zamânın devir içindeki sırası diye birşey mevzûubahis olmadığından, usûllerimizin şematik izâhında böyle bir metod kullanılmaz : usûllerimiz üstteki sağ, alttaki sol elin darplarını gösteren muvâzî iki çizgi üzerinde izâh olunur.

malı 4. ritmik zamanda ise ikinci vuruşun *düm* olduğu görülüyor¹⁷.

TÜRK MÜSİKİSİ MAKAMLARININ NOTAYA AKTARILIŞI

Arap ve Acem makamları ile ekserî aynı adları taşıyan Türk mûsikisi makamları, aralıklarının teşkil tarzı ile o.lardan temyiz olunurlar. Biz burada makamları iki şekilde gösterdik :

1. Türklerin yazdığı tarzda, 2. Bizim yazdığımız tarzda.

1. Ana dizi *Çarigah*'tır¹⁸ ve Fisagor Gamı'na tekâbül eder. Bir koma¹⁹ pestleştirilen notalar $\downarrow$,iki komalıklar $\uparrow$ ²⁰, dört komalıklar $\flat$, beş komalıklar da b işareti ile gösterilir. Bir koma tizleştirilen notalar için $\sharp$, üç komalıklar²¹ için $\natural$, dört komalıklar için $\sharp$, beş komalıklar için de $\sharp$ işareti kullanılır. Birinci portemizde makamlar geleneğe uygun olarak, yâni mutlak ses yüksekliğine bakılmaksızın gösterilmiştir, zîrâ Türkiye'de sâbit diyapazon yoktur²².

17 Burada anlatılmağa çalışılan, 11. 12 no.lu dip notumuzda geçen **velvele** bahsidir. Mûsikimizde usûllerin uzunca zamanlarını daha küçük parçalara ayırıp revnâk ve halâvet kazandırarak vurmaya **velvele** (Ar. gürültü, patırtı) adı verilmiştir. Mızrablı, tokmaklı ve bilhassa vurmali (ritm) sazlarla yapılır. Bunun için — müellifin bilmeden usûl şeması diye gösterdiği — sâbit formüller varsa da velvele'nin nasıl yapılacağını usûl vuranın ritm bilgisi ve zevki tâyin eder; bu sebeple usûllerimiz velveleli değil, sâde şekilleri ile izâh olunur.

18 **Çârgâh** şeklinde yazılır, ayrıca ana dizi olduğu husûsunda mûsikî bilginlerimiz hem -fıkr değildir: bu konuyu ileride açacağız.

19 **Fisagor** (Grekleştirilmiş adı ile **Pythagoras** diye bilinen, matematik gibi mûsikinin da babası, M.Ö. 6. yy. ın çok büyük Hindli âlimi **Piter-Guru**) tarafından hesaplandığı için onun adı ile anılan ve kısaca 74/73 kesri ile gösterilen, Batı mûsikisinde Do diyezle Re bemol arasındaki, Türk mûsikisinde 9/8 nisbetli **Tanîni** aralığının 1/9'u olan en küçük aralık.

20 - 21 Mûsikimizde iki ve üç komalık ses aralıkları yoktur: müellifi şaşırtan 1,5 - 2,5 - 3,5 koma gibi tatbikî aralıklardan ise ileride bahsedeceğiz.

22 Türkiye'de sâbit diyapazon vardır, şu farkla ki piyanoda Lâ 3 tuşunun akordunu veren sâniyede 440 titreşimli diyapazon, bizde

2. Bizim kullandığımız makam şeması ise bütün dizileri Do üzerine (durağına) taşıma esâsına dayanır : bir koma tizleştirilen notaların önüne içi boş küçük bir baklava, iki komalıkların önüne baklava şeklinde iki küçük çizgi konmuştur. Bir koma pestleştirilen notalar içi boş küçük bir dikdörtgen, iki komalıklar yatay iki küçük çizgi ile gösterilmiştir²³.

— sazlarımızın ve makamlarımızın yapısı bakımından — Re (Nevâ) perdesinin sâbit akordu olarak kabûl edilmiştir. **Hepsinin (bütün seslerin) arasından** anlamına Yunanca **dia-pasôn**'dan alınan Fransızca **diapason** kelimesi, önceleri **oktav**'ı, sonraları nisbî ses yüksekliğini göstermek üzere kullanılmış, 18. yy. başlarından itibaren de — akustik âlimi **Joseph Sauveur**'ün çalışmaları sayesinde — sâbit frekansta ses vermek üzere U şeklindeki mâdenî bir âletin adı olmağa başlamıştır. 19. yy. in diyapazon'u, piyanodaki 3. Lâ sesi için sâniyede 423, sonra 431, 450 ve 455 gibi çeşitli titreşimlerde tesbît edilmeğe çalışılmış, 435 titreşimin uluslararası kabûlünden sonra dahi 440'a çıkarılmıştır. Günümüzdeki Batı müzikîcileri diyapazonun bir daha değişmeyecek şekilde tesbîtini istemektedirler; demek ki sâbit diyapazon Batı'da da yapılamamıştır. Türk müsikisinde ise sâbit akort mes'elesi çağlar boyu — Batı'da org'la yapıldığı gibi — çeşitli çap ve boylardaki Ney'lerle halledilmiştir.

23 Batılılarca anlaşılabilirdiği kadarı ile Türk müsikîsi dizilerinin hep Do sesinden başlamak üzere kıyaslamalı incelemesini sağlamak gayesi ile A. Danielou'nun geliştirdiği ve bugün Batı'da ortaklaşa kullanılan ârıza sistemi.

MÛSİKÎ PARÇALARI

A Yüzü

No. 1

Rast makâmında *Na't* (Adak) ²⁴. Okuyan : Hâfız Kâni Karaca. Lâhni 17. yy. da mistik bestekâr İtrî bestelemiştir. *Rast* makâmı Türk mûsikîcilerince mûsikî nazariyâtının temeli olarak kabûl edilir (bâzılarınca asıl kadim makam *Çârgâh*'tır) ²⁵.

(*Rast* makâmı dizisinin iki şekilde porte üzerinde gösterilişi)

Na't'in Farsça güftesi şöyledir (metnin orijinal yazısı için 10 no. lu fotoğrafa bkz.):

(*Na't*'in güftesi önce Fransız telâffuzu esas alınarak Türkçe, sonra Fransızca ve diğer dillerdeki tercemesiyle verilmiştir.)

No. 2

Rûyîrak makâmında *Ney taksîmi*.

Ney, üflenene ucuna sert ağaç, boynuz veyâ fildişinden kesik koni şeklinde bir ağızlık takılan kamış-flût'tur : armonik'leri ²⁶ sâyesinde çok zengin bir sesi vardır. Türk mûsikisinde nâdiren raslanan *Rûyîrak* makâmı ise (aşağıdaki şemalarda görüldü-

24 **Eloge**, **apothéose** veyâ **panégyrique** gibi kelimelerle anlatılabilecek olan *Na't*'in neden **offrande** (adak) gibi bir terimle karşılanmak istendiği anlaşılmıyor.

25 Bütün eski edvar kitaplarımızda mûsikî nazariyâtının temeli 'makamların kraliçesi' diye adlandırılan *Rast* dizisidir ve bu Raul Yektâ Bey'e kadar (o dâhil) böyledir. Türk mûsikîsinin ana dizisini «*Batı*'nın Do Majörü hâline getirip adına — perde adından istifade ile — *Çârgâh* diyen ve bu maksadla Türk mûsikisinde hiç mevcûd olmamış bir *Çârgâh* makamı icâd eden Hüseyin Sâdeddin Arel'dir. (1880 - 1955). Müellifin 'kadim' diye karıştırdığı eski *Çârgâh* makamımızın ise Arel'in Do Majör'den mülhem nazari dizisi ile alâkası yoktur.

26 Tabiatla hiçbir ses yalnız değildir : ana ses hangi kaynaktan çıkıyorsa ona kaynağın kendine has tını'sını (tınnet) veren birtakım tâlî veyâ yardımcı seslerle birlikte duyulur. *Batı*'nın **armonik** sesler dediği bu tâlî seslere (**harmoniques**'ten önce **partiels**, **aliquotes** ve **concomitants** tâbirleri kullanılmıştı) bizde Arel halk dilinden alınma **selen**, Gazîmihâl iç sesler, Saygun **doğuşkan** adını vermişlerdir.

gü gibi) Fa'da²⁷ biten bir *Segâh* dizisinden ibârettir. Bu makâmın mümeyyiz vasfı Türklerin *orta üçlü* ve *orta altılı*²⁸ dediği üçlü armonik minör'le altılı armonik minör aralıkları olup beşinci ve yedinci dereceleri oynaktır.

Taksim ise en asil irticâl formudur. Buradaki taksim'de solistin dışındaki neyzenlerin fon olarak karar perdesini üfledikleri duyuluyor²⁹.

No. 3

*Neyzenbaşı Halil Can*³⁰ ve *Kudümzenbaşı Sâdeddin Heper*³¹ idâresinde *Rûyîrak* makâmında ve *Devrikebîr* usûlünde *Peşrev*. *Devrikebîr* (Büyük Devir) usûlü 28 ilk ve 14 eşit ritmik zamanlı, büyütülmüş bir usûldür. Açılış şekli :

(Yukarıda izâh olunan şematik usûl gösterme tekniğine uygun olarak *Devrikebîr* usûlü, düşey çizgilerle ayrılan değişik velvele düzümlerinde 14 ikilik şeklinde gösterilmiştir.)³²

27 Fa-diyez olacak.

28 Nazariyâtımızda 10, 13, 14, 17 ve 18 koma genişliğinde beş türlü üçlü aralığına *en küçük, küçük, orta, büyük ve en büyük üçlü* aralıkları denilmiştir.

29 Müsikimizde bunun için 'dem tutmak' tâbiri kullanılır; Batılılar 'armoni pedalı' (pédale harmonique) derler.

30 Meşhur Neyzen Emin Ef. den sonra Rauf Yektâ ve Ahmed Avnî Bey'lerin talebesi, merhum bestekâr ve dinî mûsikî üstadı (7.12.1905 - 23.5.1973).

31 Rauf Yektâ ve Ahmed Avnî Bey'lerin bestekâr talebesi, Konya'da yapılan Mevlânâ ihtifâllerinin mârûf kudümzenbaşısı ve hâlen Arel-Ezgi sistemi ile Türk Müsikisi öğretilmeğe çalışılan Devlet Konservatuvarı'nda öğretim görevlisi. (D. 1899)

32 **Devrikebîr** Rauf Yektâ Bey'e göre 14, Arel ve Ezgi'ye göre 28 zamanlı bir usûldür. Bestekâr - tanburî Refik Fersan da usûlü 14 zamanlı kabûl edenlerdendir. 1927 yılında Dârülelhan (İstanbul Konservatuvarı) bünyesinde kurulan **Türk Müsikisi Tedkik ve Tasnif Hey'eti**'nce, Dr. M. Subhi Ezgi'nin başkanlığı sırasında neşredilen, Zekâî Dede'nin Sûzidil Âyini'nin 3. Selâm'ının başında (sayfa 807) merhum Fersan'ın kendi nüshasına elyazısı ile ilâve ettiği şöyle bir notu vardır :

«Devrikebîr'e bak da süngüye davran! Tû, yazıklar olsun! Bir de âlim adamlarız diye kendilerini medh-ü-senâ ediyorlar!» Ve alta elle

B Yüzü

No. 4

Birinci Selâm. Dört *Selâm*'dan teşekkül eden *Âyin* burada başlar. Birinci *Selâm Mıtrıb* tarafından *Rûyîrak* makâmında ve *Düyek* usûlünde icrâ edilmektedir : usûl 8 ilk ve 4 eşit ritmik zamanlıdır.

(*Düyek* usûlü şemada sâde şekliyle değil, ikişer dörtlükten müteşekkil dört velvele grubu hâlinde gösterilmiştir : düm-teke/tek-kâ/düme-düm/tek-teke.)

No. 5

İkinci Selâm. Aynı makamda ve *Evfer* usûlünde icrâ edilmektedir. Bu usûl 9 ilk ve eşit-olmayan 4 ritmik zamanlı olup, matematik olarak nisbet dışı (irrasyonel) iki değişik kıymetten teşekkül eden bir *Aksak* nev'idir : biri 2, diğeri 3 kıymetinde iki çeşit ritmik zamânı vardır.

(*Evfer* usûlü de şemada, *Düyek* usûlü için yapıldığı gibi, üçü ikişer, biri üç dörtlükten müteşekkil 4 velvele grubu hâlinde gösterilmiştir.)

No. 6

Yine *Rûyîrak* makâmında *Üçüncü* ve *Dördüncü Selâmlar*. *Üçüncü Selâm*'da üç değişik usûl kullanılmış; sonuncusunda hareket sür'atleniyor.

a. *Frenk-çîn.* Adı ve târihi itibâriyle Fransız menşe'li bilinen usûl. Rivâyete göre, I. François'nın Kânûnî'ye

gizilmiş porte üzerinde 14 dörtlük Devrikebîr'e göre düzeltme ve bir not daha : «Bu nota böyle yazılır!»

Müellif ayrıca usûlün 28 zamânını 14 adet 2 dörtlüğe ayırarak gösteriyor ki bu da yanlıştır. Ancak, Arel - Ezgi'nin 28 zamanı 6+4+4+6+4+4 şeklindeki târifine de ekserî Mevlevî mûsikîşinas katılmaktadır : meselâ, bu plâkta adı geçen Kudümzenbaşı Sâdeddin Heper «Mevlevî Âyinleri» adlı eserinde Devrikebîr'i 7 adet dörtlük terki binde göstermiştir. Rauf Yektâ ise bu usûlü de yekpâre kabûl etmiş hiçbir terkip şekli vermemiştir.

gönderdiği müzisyenlerin çaldığı parçalar arasında üç zamanlı ve düzenindeki ritmle bestelenmiş olan birini çok beğenen Pâdişah, bu ritinden istifâde edilmesini irâde etmiş; *Frenk-çîn* adlı usûl ve bu usûldeki eserler bu sûretle yapılmış³³ *Frenk-çîn* 24 ilk ve eşit olmayan 5 ritmik zamanlı bir usûldür³⁴. (Verilen şemada ikisi üçer, üçü ikişer dörtlükten müteşekkil 5 velvele grubu hâlinde gösterilmiştir.)

- b. *Aksak Semâi* : 10 ilk ve eşit-olmayan 4 ritmik zamanlıdır.

(Verilen şemada, usûlün 10 zamânı 2+3+2+3 tarzında-ki dört velvele grubu içinde gösterilmiştir)³⁵.

- c. *Yürük Semâi* : 6 ilk ve 2 eşit ritmik zamanlıdır.

(Verilen şemada, usûlün 6 zamânı 3+3 tarzında iki velvele grubu içinde gösterilmiştir)³⁶.

Âyinin son *Selâmı* olan *Dördüncü Selâm*'da hareket ağırlaşıyor; bu *Selâm Evfer* usûlünde bestelenmiş. (Usûl için İkinci *Selâm*'a bkz.)

No. 7

Ferahnâk makâmında *Son Peşrev*. *Segâh* makâmının *Fadiyez* durağına aktarılmış şeklinden ibâret olan *Ferahnâk*, karar notası sâyesinde *Rûyûrak*'la irtibatlanır. *Segâh*'nkinden biraz daha geniş olan 4'lüsü 27/20 nisbetindeki Kuvvetli Dörtlü'dür.

33 Rauf Yektâ Bey hocası Zekâî Dede Ef. nin bu hikâyeyi te'yid ettiğini yazar (Encyclopédie de la Musique, sayfa 3044).

34 *Frenkçîn* 24 değil, 12 zamanlı bir usûldür : bunu, şemasında gösterdiği 3+3+2+2+2 gruplarını toplasa müellif de bulabilirdi.

35 *Aksak Semâi* eşit - olmayan 4 ritmik zamandan değil, 2. ve 1. neviden iki *Türk Aksağı* usûlünün 2+1+2+2+3 tertibinde birleşmesinden teşekkül eder.

36 Bu da yanlış, zirâ bu usûl de 3+3 tertibinde değil, 1+1+1+1+2 tertibinde teşekkül etmiştir.

(Makâmın dizisi porte üzerinde gösterilmiştir) ³⁷.

Peşrev'in usûlü ise 8 ilk ve 4 eşit ritmik zamandan müteşekkil *Velveli* ³⁸ *Düyek*'tir.

No. 8

Son Yürük Semâi ve *Taksim. Ferahnâk* makâmındaki parçayı tâkib eden *Necdet Yaşar*'ın *Tanbur Taksimi* ile merâsim sona ermektedir.

.Mûsikimizi mümkün olduğu kadar iyi öğrenip birbirlerine öğretmeğe çalışan ve mes'eleyi büyük dikkatle inceleyen Batılıların, hüsnünîyetinden emin bulunduğumuz şu gayretleri her türlü takdîrin üstündedir. Ancak, bizim henüz girişemediğimiz bu çalışmalarda rastlanan mühimce yanlışların tenkid ve tahlîli, mevzû'un tedkikinde bizim için bir hayli istifâdeli olacaktır kanâatindeyim. UNESCO yayını DOĞU MÛSİKİSİ ANTOLOJİSİ'nin, dinî ve din-dışı klâsik mûsikimize tahsis edilmiş olan 20 no. lu plâğının muhtevasından da gelecek sayıda bahsedeceğiz.

37 *Ferahnâk* ve *Segâh* makamlarının, karar perdelerinin tam dörtlü münâsebeti dışında, ne dizi, ne seyir olarak hiçbir alâkası yoktur. Kendi içinde mütenâkız olan bu yanlışla nasıl düşüldüğünü anlamak da mümkün değildir.

38 *Velveleli* olacak.

GAZEL

Cansın ammâ kim adın cânan düşer
Gül cemâlin her gören hayran düşer

Her nefes bin sîneden yâdın gelir
Her seher bin âşıkın nâlan düşer

Hasretin bir özge tûfandır güzel
Cânımâ can-gâhımâ her an düşer

Solmasın gülpembe ruhsârın deyû
Her bahar yollâra bin bir can düşer

Bâkiyâ ol şâha meftûn olmuşuz
Hâk-i pâyin öpmeğe imkân düşer

Bâkî Bilgin

Cemâleddîn Afgânî

ve

Türkiye

Prof. Dr. M. Kaya BİLGEGİL

— Geçen sayıdan devam —

1 — İbrâhim Mülhî Bey¹, İstanbul'dan Londra'ya (24 Nisan 1885). Mektubun meâlî: «Benim emânet vazîfesini hakkıyla yapamayacağımı ve bu işi başarıyla sonuçlandıramayacağımı zannediyorsunuz. Size gönderilen o şahıs kendi ismini gizledi ve bizim işimizi açığa vurdu. Lord Salisbury ile, sizinle mülâkatta bulundu; fakat Lord Churcil'i evinde bulamadı. Bu mülâkatın haberini Mister Wolf bize verdi. Biz, size gönderilen bu adamın yanına gidip bizzat mülâkatta bulunmak istedik fakat bunda bir fayda görmedik. Zîrâ, bizim bildiğimiz şeylerden, onun da haberdâr olmasından korkuyorduk. İşte tam bu esnâda İsmâîl Bey, Hâriciye Müsteşârı Artin Efendi'yle görüşerek Pâdişâh'ın, Artin Efendi'nin bâzı mes'elelerde kendisiyle müşâverede bulunmasını emrettiğini söyledi. Artin Efendi bu görüşmelerin Pazar günü olmasına karar verdi. Ben şimdiye kadar bu mülâkatın neticesini bekliyorum. Ondan sonra, bana dışarıya çıkmamı tavsiye eden zâtın yanına gittim. O şahıs beni gördü ve bana dedi ki: Senin işin siyâsî bir mâhiyet arzetmektedir; dolayısıyla

4 Mecmû'a-i isnâd ü medârik-i çapne-şöde Derbâre-i Seyyid Cemâlüddîn, s. 34 - 35.

Zât-ı Şâhâne, size iltifât edecektir. O gönderilen şahıs da, Seyyid Cemâleddîn hakkında bildiklerini Pâdişâh'a söyledi. Size gerekli olan şey, Mister'den vaziyetinizi öğrenmek, Lord Churcil'le ve Salbury ile mülâkatta bulunmaktır. Ben de, burada gerekli hususları yerine getirmekteyim. İsmâil Bey, yalnız başına Wolf ile görüştü. Sizleri övdü ve mânevî gücünüzü kendisine izâh etti.

2 — İbrâhim Mülhi Bey, İstanbul'dan Londra'ya, Mehmed Vehbî Bey'e hitâben (19 Eylül 1885). Mektubun meâlî:

«Karantinada dört gün kaldıktan sonra nihâyet İstanbul'a geldim. Arkadaşınız İbrâhim Râif Bey vâsıtasıyla buradaki Paris sefâretine girdim. Kendisi mes'eleyi bilmektedir. Ben onu gemide görmüş ve pasaportum olmadığını söylemiştim. O da gerekeni yaptı. Osmanlı me'murları Londra'da yaptığım her şeyi yazmama müsâade ettiler ki, bu sâyede mutmain olsunlar. Tesâdüfen İsmâil Bey'in yanında bulunuyorum⁵.

3 — İbrâhim Bey ve İsmâil Cevdet, İstanbul'dan Londra'ya, (28 Eylül 1885). Mektubun meâlî:

«Londra'daki hâtıralarımı takdîm ettim. İsmâil Bey ile birlikte Mehmed Efendi'nin yanına gittim. Mehmed Efendi evrâkı elimden aldı ve bunları Pâdişâh'a göndereceğini vâdetti. Ben Mehmed ile birlikte İsmâil Bey'in yanında bulunuyorum ve neticeyi bekliyorum. İsmâil sizden Dolun'a (?) bir mektup göndermenizi ricâ ediyor. Ben Hâlim Paşa ve Şeyh Abdüh'ün risâlelerini yazdım... Şimdiye kadar yaptığınız işleri bana bildirin ki, Hükûmeti bunlardan haberdâr edeyim⁶.»

4 — İbrâhim Mülhi Bey, İstanbul'dan Londra'ya, Mehmed Vehbî Bey'e hitâben (Ekim 1885). Mektubun meâlî:

«Seyyid Cemâleddîn'i görmeyi ve şimdiki hâdiseler hakkında kanâatlerini bana yazmasını söylemenizi ricâ ederim.

5 a.e. s. 37.

6 a.e. s. 38.

Halk bizimle aynı fikirde değildir. Ancak kendileri için yararlı olan hususlarda bizimle birleşmektedirler. Wolf ile İngiliz mes'elesini âdetâ unutmışlardır⁷.

5 — İbrâhim Mülhî Bey, İstanbul'dan Londra'ya, Seyyid Cemâleddîn'e hitâben (12 Ekim 1888). Mektubun meâli :

«Ben gerekli olan şeyleri göndermede başka bir yol ittihâz etmek istiyorum. Bir kelimelik telgraf çekmenizi ricâ ederim. Eğer size gönderdiğimiz şahıs, yanınıza varabilmişse, «Je suis mieux» diye yazınız. Eğer «Je suis malade» diye yazarsanız, o şahsın size uğramadığını anlamış oluruz. O Mehmed Efendi ile karşılaştı ve Pâdişâh'ın emriyle Seyyid'e gönderilmesi daha iyi oldu. Zirâ bu sâyede onunla Arapça konuşacak ve ondan cevap alacaktır. Ben de A'râbî Paşa'nın yanına gideceğim; çünkü o benimle Fransızca konuşabilir. Wolf'a da gitmek istiyorum fakat bir kuruşum yoktur. Dolayısıyla hareket edemiyorum⁷.»

6 — İbrâhim Mülhî Bey, Londra'dan «Emirü'l-Mü'minîn»e hitâben (târihsiz). Mektubun meâli :

«Dört sene evvel benden İttihad gazetesinin Paris'te neşredilmesi istenmişti. 3. sayısını neşrettikten sonra şahsımla ilgili bir mes'ele dolayısıyla Fransa'daki elçiliğe gittim. Böylece bu işin sonucundan doğacak tehlikelerden korunmak istedim. Ayrıca benden bir makâle istenmişti ki, gûyâ ben bu makâleyi yazacak ve yahudî Simon vâsıtasıyla Mekke'ye gönderecektim; o da müslümanların elbisesine bürünerek hacılar arasında yayacaktı. İşte Elçiliğe gitmemin sebebi, bundan da korunmaktır. Bütün bu hâdiseleri devletin müşâviri Nikolaki Efendi'ye söyledim⁸.

6 — Aynı şahıstan, İstanbul'dan Vehbî Bey adıyla Seyyid Cemâleddîn'e hitâben (24 Ekim 1885). Mektubun meâli :

7 a.y.

8 a.e. s. 40 - 41.

«İbrâhim Bey'in size yazdığı ve sizinle aynı görüşte olduğu mes'elesi mâlûmunuzdur. Siz mutmain olunuz. Bundan sonra Hâriciye Nezâreti'nin atûfetlu müsteşârı ile görüştükten sonra onun söyleyeceklerini size yazacağım⁹.

Şimdi şu Türkçe mektuba da göz atalım :

Hazîne Nâzırı A g o p , gizli bir şekilde İstanbul'dan Londra'ya İbrâhim Mülhi Bey'e hitâben (18 Mart 1885). Mektubun meâli :

«Londra'daki Osmanlı Bankası'na sizin nâmınıza 50 İngiliz lirası gönderilmiştir. Bâb-ı âli'nin isteği, bu parayı alır almaz hemen hareket etmenizdir. Bu konu ise, tamâmiyle mahremâ-nedir¹⁰.»

Cemâleddîn Afgânî, 1892 Temmuzunda İstanbul'a geldi. Burada çok iyi bir şekilde karşılandı. Sultan Abdülhamîd, kendisine Nişantaşı'nda, Teşvikiye'de iyi bir mesken tahsis etti. Emrine at, araba verdi. Bâzı hâtıra sâhiplerine göre 70, bâzılarına göre 200 Osmanlı altını aylık bağladı. Bütün ömrünü bekâr geçirmiş olan Afgânî'ye Osmanlı sarayındaki kızlardan birisiyle evlenmesi teklîfinde bulundu; İslâm mücâhidi itizar beyân etti. Murtazâ-yı Müderrisi'nin kitabında, Seyyid Cemâleddîn'in kadınlarla hiç bir münâsebet kurmadığı bildirilir. Fakat yeni vesikalar, bu hükm için bâzı istisnâlar olduğunu ortaya koymuştur.

Cuma namazlarını Hamîdiye câmiinde kıldığı biliniyor. Önce Ordu diliyle yazıp bilâhare Arapçaya çevrilen **Er-redd 'ale'd-Dehriyyin** adlı eserini Halîfe'ye takdîm etmişti. Bu kitap, Yâkub-zâde Münîr Efendi tarafından Türkçe'ye çevrilir.

Cemâleddîn, İstanbul'da yalnız Türk hükümdârı'ndan iltifat görmekle kalmıyordu. Burada kendisine geniş bir çevre edinmişti. Bilhassa ramazan geceleri, ziyâretçileriyle sâhûra kadar sohbet ediyordu. Doğu'nun âlim, fâzıl, edip, siyâsî

9 a.e. s. 58 - 59.

10 a.e. s. 71.

şahısları, meclisinde hâzır olurlardı. Bunlar arasında, bir Batı dili bilmedikleri hâlde, XVIII. yüzyıl Fransız yazarlarının kendi memleketlerinde yaptıkları gibi, Nasîrüddîn Şâh'a karşı ihtilâl hülyâları kuran insanlar büyük yer tutmakta idi. Bu toplantılara katılanlar arasında şu isimlerle karşılaşırız: Mirzâ Abdül-Hüseyin Hân-ı Kirmân, Hacı Mirzâ Hasan Hân (Habîrül-mülk), Muhammed Tâhî-i Tebrizî (bu zât, İstanbul'da çıkan Farsça **Ahter** gazetesinin sâhibi idi.), Şahzâde-i Azâde Ebû'l-Hasan Mirzâ (Şeyhü'r-re'is diye mâruf), Muallim Feyzî Efendi, Mısırlı İbrâhim, Arap Selavî Efendi Muhâcirin Komisyonu Re'isi Hüseyin Rızâ Paşa (ki her yerde şîliğini ortaya koyarmış.), Şâir Mehmed Emin Bey, Nevvâb Hüseyin-i Hindî, Seyyid Burhânüddîn-i Belhî, Hüseyin Dâniş Bey, Abdülkerim Bey, Hamdi Bey, bâzı Mısırlı gençler ve seyyahlar. Her hâlde bunlar arasında Seyyid Cemâleddîn'e çok mûnis davranan Abdülhamîd'in — bir tedbir iktizâsı — hâfiyeleri de eksik değildi.

Her yerde İslâm birliği dâvâsıyla dolaşan bu mücâhit, istediği birliğin teessüsü için müslümanlar arasında millî devletlerin de kuvvetli olması lüzûmuna kâni idi. Osman Keskioglu'nun 1962 yılında **İlâhiyat Fakültesi Dergisi'**nde çıkan yazısına göre, Cemâleddîn, millî duygulardan mahrum milletleri ölü sayıyor, millî cereyanların İslâmı sarsmayıp ona güç kazandıracağını söylüyordu. Türkçe şiirleriyle tanınmış Mehmed Emin (Yurdakul) u, bu vâdide devâm etmeğe o teşvik etti. Elie Kedourie'nin **Afgani and Abduh...** adlı eseri vesilesiyle 1968'de Türk Tarih Kurumu **Belleten'**inde bibliyografya yazısı neşrederek, Kedourie tarafından ihmâl edilmiş Türkçe eserleri birer birer ele alan, bilgisinden dâimâ ihmâl ettiğimiz, aziz meslekdaşımız Fevziye Abdullah Tansel, bu Türk şâirinden şu cümleyi naklediyor: «Yurdakul, Afgânî'yi kasdederek, «Beni o yoğurmuştur. Eğer ruhların ebediyyet ve lâyemutluğu varsa, derim ki, o etlerini, kemiklerini Maçka topraklarının mezarlığına bırakmış ise, rûhunu bana yadigâr etmiştir. Cemâleddîn'in rûhu bende yaşıyor» demiştir. 1915 târihinde **Türk Yurdu** mecmûasında, Cemâ-

İleddin'in hâl tercümesiyle ilgili bir yazının altında bu İslâm mücâhidinin imzâlayarak Mehmed Emin'e ithâf ettiği bir fotoğrafı çıkmıştır. Fevziye Abdullah Tansel'in çok istifâde ettiğimiz makâlesinde yer alan o kıymetli teferruâtın burada tekrârına imkân yoktur; makâlenin okunması gerekir.

Niyâzî Berkes, yukarıda sözü edilen eserinde Türk-güler'in Cemâleddin-i Afgânî ile aralarında münâsebet bulunduğu iddiâsını kabûle şâyân görmüyor; hattâ Ağaoğlu Ahmed Bey'in Afgânî ile Paris'te karşılaşmasına dâir sözlerini, ikisinin ayrı târihlerde Fransa'nın merkezinde bulunmalarına dikkati çekerek, cerhediyo. Fakat bunların Türkiye'de karşılaşmış olmaları ihtimâlinde uzak değildir.

Abdülhamid'e, hakkında menfi bilgiler verilirken **Genç Türkler**'le ilgisi olduğu da ileri sürülmüştür. İstibdat aleyhdârı, dolaştığı yerlerde hükümdarlara cephe almış bir mizâcın sâhibi için bu iddiâ yanlış sayılamaz. Üstelik Asgar Mehdevî ve İrec Afşar, bu zâtın terekesi arasında Ahmed Rızâ'nın, Ali Şefkatî'nin, Halil Ganem'in kartvizitlerine rastlamışlardır. Aynı kaynak bir de, Ali Şefkatî tarafından Şeyh Afgânî'ye gönderilmiş mektubu ortaya koyuyor. Nisan 1885'de Paris'ten yazılmış olan bu mektupta: «**Urvetü'l-vuska**»nın sâdece dördüncü sayısını buldum. Diğer sayılar da muhakkak aynı tarzdadır. Haberleşmemin sebebini sekiz on gün sonra size bildireceğim. Affedilmem ümîdiyle.» denilmektedir.

Genç Türkler'le ilgi kurmuş olması; aynı bağı Osmanlı devlet ricâliyle te'sisine engel değildir. Evrâkı arasında Adliye Nâzırı Said Paşa'ya âit H. 15 Cemâziyelevvel 1295 târihli bir kâğıt da çıkmıştır.

Afgânî'nin meclislerinde sık sık siyâsî mes'elelerin konuşulduğu anlaşılıyor.

Bir sabah Cemâleddin'i ziyârete giden Hüseyin Dâniş; onun, kendi kendine :

Lâ-necâte illâ fi'l-katî

Lâ-halâse illâ fi'l-katî

Lâ-selâmete illâ fi'l-katî

Lâ-râhate illâ fi'l-katî

diyerek dolaştığını görür. Şeyh, ziyâretçisinin içeri girdiğinden bile haberdâr olmamıştır. O hâdiseden 25 gün sonra da, İran hükûmdârı Nasîrüddîn Şâh'ın İran'da Mirzâ Rızâ-yı Kirmânî tarafından öldürüldüğü işitilmiştir.

«Ağa Han» diye anılan Mirzâ Rızâ, Cemâleddîn ile Kazvin hapishânesinde tanışmıştı. İstanbul'da da Cemâleddîn'in meclislerine devâm etti. İran Şâh'ının katli, Afgânî'nin bir teşviki eseri sayılıyordu.

Sultan Hamîd'in, Seyyid Cemâleddîn'i, İslâm arasındaki birliğin sağlanması, müslümanların maârif ve sanâyide yükseltilmesi için kendisinden fikir almak üzere İstanbul'a getirttiği ileri sürülüyor. Bu, işin zâhirî yönüdür; Pâdişah, İslâm âleminde yaygın şöreti bulunan bir şahsı yanında bulundurmaktan, yeri geldikçe kendisiyle düşünce birliğinde olduğunu göstermekten, hattâ onu taltifin mânevî prestijinden istifâde etmek isterdi. Hakikatte dünyânın her tarafında dolaşan, halifelik makâmına Arap soyundan bir şahsı getirebilmek için teşebbüslere girişen bir şahsı elinin altında bulundurması gerekiyordu. Cemâleddîn, başlangıçta Hünkâr'ın taltiflerine uğramıştır. Bilâhare bir taraftan Ebû'l-Hüdâ gibi kıskananlar, diğer taraftan, yerli yersiz aleyhinde verilen jurnaller, evinin göz altında tutulmasına yol açmıştır. Osmân Keskioglu'nun, M.R. Rızâ tarafından yazılan **Târihü'l-Ustâz el-İmâm** adlı eserinden naklettiğine göre, Afgânî'nin Boğaziçi'nde dolaşırken «hacılar Kâbe'yi tavâf ettiği gibi ben de Bendler'deki ağaçları tavâf ediyorum» cümlesi dahî. Pâdişah'a «dinsiz» diye tanıtılmasına yol açmıştır. Kâğıthâne'de Abdullah Nedim ve Hıdiv Abbas Hilmi Paşa ile konuşması başka bir jurnal mevzûu olur.

Afgânî'yi, Nasîrüddîn Şâh'ın öldürtülmesinden suçlu sayan İran devleti, Türk hükûmetinin kendilerine teslim etmesini istemişti. Abülhamîd, İran'a karşı onu himâyesinde tutuyordu. Bu isteği reddetti. Şeyh Afgânî'nin İngiltere'ye gitmek için Büyük Britanya devletinin İstanbul Elçisi nezdindeki teşebbüsü de neticesiz kaldı: Pâdişah büyük İslâm mücâhidi diye tanınan bu zâtı elinin altında tutuyor, bir yere bırakmıyordu. Üstelik, husûsî izin çıkmadan kimseyle görüşmekten de mahrûm edilmişti.

Cemâleddîn-i Afgânî'nin imzâsını taşıyan ve Başbakanlık Arşivi'ndeki evrak arasında yer alan (Yıldız, Evrak 1103, kısım 14, zarf : 126) bir vesîka, onun son zamanlarda istin-tâka tâbî tutulduğunu da göstermektedir. Yine aynı vesîkaya göre, bu sorgu, bir ingilizle arasında geçen konuşma üzerinde yapılmış olmalıdır; ayrıca yüzleştirme sahnesinden de söz ediliyor. Bu vesîkadan öğreniyoruz ki, Sultan Abdülhamîd, Cemâleddîn'in bir isteği üzerine, kendisine Türkiye'yi terketmesi için izin vermediği vâdetmiştir. Afgânî dilekçe mâhiyetindeki bu yazısında İstanbul'dan uzaklaşmak için Pâdişah'tan izin istiyor. Metin, şöyledir :

Her cihetden hücum-ı a'dâya ma'ruz olan hukûk-ı İslâm'ın hıfz u sıyâneti ba'demâ vücûd-ı akdes-i Hilâfet-penâhileriyle te'mîn olabileceğine mutma'in olan kalbimin sitem ve hakâretle münkesir kılınması ve küre-i arz'da mevcûd bulunan kâffe-i İslâm'ın ta'arruzdan masûn olabilmeleri ancak zıll-i zalil-i Hilâfet-penâhilerine dehâletle mümkün ve müyesser olabileceği i'tikâdının aktâr-ı 'aleme neşr ü ta'mîmi esbâbının istikmâliyle meşgûl bulunan fikrimin gubâr-ı agrâz ile mükedder edilmesi ve ahter-i bahtiyâr-i Hilâfet-penâhilerinin bütün cihâna şa'saa-pâş olduğunu bir an evvel görmek isteyen gözlerimin şimdi mu'amele-i tahkîriye görmesi hiçbir vechile istihsân olunur ahvâlden değildir. İslâm'ın selâmeti için en ağır yükleri en acı belâları çekmekden mütelezviz olan nefsim velev ki zerre kadar olsa bâr-ı hakâreti çekemez; çünkü meslek-i merdânesi ve fezâ'il-i zâtiyesiyle dünyânın her tarafında hürmet ve ri'âyetle 'âmmenin hüsn-i kabûlüne mazhar olan bir nefsin merkez-i Hilâfetlerinde tahkîr olunması Zât-ı Hilâfet-penâhileri dahî hiçbir vechile tecviz buyurmazlar. Zirâ buraya gelmek hayâlimden geçmezden ve vech-i münir-i Hilâfet-penâhilerini görüp meftûn olmazdan evvel gerek Zât-ı Hümayunları'nı ve gerek makâm-ı Hilâfet-penâhilerini te'yîd ve tasdîk ve takdîs etmeklik farîza-i dînîyemden idi. Avrupa'da bulunduğum sıralarda Paris ve Rusya'nın 'umûm gazetelerinde ve kendü neşretmiş olduğum 'Urvetü'l-vüska cerîdesinde yazmış bulunduğum makâleler Zât-ı Hilâfet-penâhilerini ez-dil ü cân hemîşe takdîs etmekde bulunduğuma bir delîl-i kavîdir. Velâkin Şevket-me'âb Efendimiz'in sitâyîşiyle tezyîn ettiğim işbu makâleleri şimdiye kadar

makâm-ı Hilâfet-penâhîleri'ne 'arz etmeyişiimin hikmeti de dâ'ileri öyle 'adimü'z-zemme ve rezîlî'n-nefse olan ba'zı eşhas gibi nefsimi sun'î ve yalandan nisbetler vererek nazar-ı Şâhâne'de ehemmiyet verdirmek ve gül-i be-yâbânî gibi evhâm ü vesâvis ile göz doldurmak ef'âl-i redî'esinden berî ve âzâde olmakdan fazla bi'l-lâhî'l-hamd maddî ve ma'nevî fazîlet ve şerâfeti hâ'iz olduğum hâlde nezd-i cihân-bânîlerinde fenâ-fi'l-vücûd eden hâlis ve muhlis sâdik ve musaddık ciddî bir dâ'ileri olduğumu isbât etmek idi. Vâh esefâ ki müyesser olmadı. Yed-i mü'eyyed-i Hilâfet-penâhîlerinde Zülfikâr-ı Hayder-i kerrâr gibi a'dâ-yı dâhiliye ve hâriciye 'aleyhinde isti'mâl edilmeğe sâlih bir seyf-i kâtî' olmak üzere nefsi dâ'iyânemi takdîm ve teberru' etdim. Kabûl olunmadı. Kelime-i İslâm'ın tevhidî ne sûretle mümkün olabileceği hakkındaki mütâle'a-yı dâ'iyânemin 'arz u beyânı husûsunda şeref-südûr buyurulan irâde-i Hilâfet-penâhîleri üzerine sekiz cennetin kapuları yüzüme açılmış kadar mesrûr olarak irâde-i seniyyeleri muktezâ-yı âliyesi vechile ol bâbdaki mütâle'a-yı dâ'iyânemi mücmelen tahrîr ve atebe-i Hilâfet-penâhîlerine 'arz u takdîm eyledim. Şimdiye kadar anın hakkında dahî bir kelime bile zikr olunmadığından zâviye-i nisyâna bırakıldığı veyâ erbâb-ı agrâz u nifâkın âteş-i hıkd u garazlarıyla ihrâk olunduğu veyâhûd münderecâtî 'ukalâ'-yı âhîrzaman taraflarından sût-i tefsîr edilerek matlûb-ı âliye tevâfuk etdirilmemekle evrâk-ı mubattala kısmına idhâl olunduğu ma'at-te'es-sûf zu'm olunmakdadır. Nitekim geçenlerle Te'mis mükâtebelerinin nezd-i dâ'iyâneme geldiklerinde Garaçino'nun Zât-ı Hilâfet-penâhîlerine dâ'ir İngiltere Sefîri'nden işitmiş olduğu sözleri nezd-i dâ'iyânemde söylediğinden orada hâzır bulunan Mehmed Bey kulları gerek Mösyö Garaçino'nun Sefîr'den işitmiş olduğu sözleri ve gerek dâ'ilerinin ana mukâbil etdiğim müdâfa'a-i samîmiyeyi Huzûr-ı Hilâfet-penâhîlerine hasbe's-sadaka 'arz etmesi üzerine keyfiyyet ve ba'zı agrâza binâ'en 'aks-ı tertîbî iltizâm edilmekle maslahatın seyr-i tabî'isi hilâfına olarak dâ'ilerinin bir veled-i sâlih mahbûbü'l-kulûb pederi için edebilemeyeceği o müdâfa'a-i 'azîme-i hâlisânemi gûyâ bir günâh etmiş gibi hakâret-i istintâk ile mükâfât olundum. Li'llâhu'l-hamd ki netîcesinde Râgıb Bey kulları huzûrunda Garaçino Mehmed Beyle muvâcehe olunduklarında benim nasıl Hâlife-i 'asrın hu-

kûkunu cân ü dilden müdâfaa etdiğimi ma'lum olunmağla hakikat, Zât-ı hilâfet-penâhîlerine zâhir oldu. Garaçino'nun ma'lûm olan ihkâd ve itmâ'ı ve belki de ta'limât-ı hafîyye-i muzır-rasına ve İngiliz olduğu münâsebetle İngilizlerin devlet ve milletde 'umûmen ve dâ'îlerine husûsen olan 'adâvetlerini pîş-i nazar-ı hükümden geçirilmiş olsaydı Garaçino böyle yalnız olarak taleb olunduğunda söylediklerini inkâr ve mel'ûn sözleri digere isnâd edeceğinde şüphe var mı idi? Ve bu hakîkatin tertîbiyle meydâna getirilmesi için mes'elenin seyr-i tabî'isini bozmadan sonra edilen muvâceheyi en evvel ettirmek lâzım gelmez mi idi? Tâ ki bu dâ'îleri mükâfât ü tahsin yerine mücâzât-ı istievâb ü istintâka lâıyk görülmemiş oldum ve erbâb-ı ağrâz u desâ'is dahî Cemâleddîn istintâk olundu şöyle edildi böyle kılındı diye neşr ü işâalarına bir yeni vesile ihdâs olunmamış olaydı. Mes'elenin nâ-be-mahâl böyle 'aks-i tertîbde iltizâm olunduğunu düşündükçe ben bu 'aks-i tertîb-i müstehceni hiç bir vakıt o mehbitu'l-ilhâmât-ı ilâhiyye olan 'akl-ı münevver-i Halîfe-i Resûlullâh'a nisbet veremem ve lâkin herbir yürek ve herbir akla yolları olan o vesâvis ve hannâslara karşı ne yapmalı Lâhavle velâ Bu gaddâr yezîdlerin ve cebbâr-şimrlerin Kûfe ve Şâm eşkiyâları misillû tâ âhir noktaya dek aleyhde yüzlerce dokunmakda oldukları desâ'isleri ilme'l-yakîn ile bilirim Gerçi yed-i kudret-i İlâhiyye ile hannâsların her gûnâ keyd ü mekrlerini tavk-ı la'net gibi boyunlarına takmak benim için eshel umûrdan ise de Allâhü tebârek ve te'âla ki benim kalbimi câh ü celâl arzûsundan ve her dürlü zehârif-i dünyânın mehabbetinden âzâde kılmış Allâhü tebârek ve te'âla ki beni bu evsâf ile fakat 'âlem-i İslâmiyet'e hidmet için halk etmiş; benim için bu gürûh alçakların cüz'ıyyât ve hezeyânları ile sarf-ı evkât etmeklik külliyyen harâm olacağı âşikârdır. Halîfe-i Resûlullâh-ı akdesimiz benim burada böyle dedikodu umûr-ı sagîre ve hakîre ile imrâr-ı evkât ve cevher-i hayâtı zâ'î etmekliğimi nazar-ı diyânet ve hikmet-i mülûkâneleri aslâ cevâz vermeyecekleri ve buna binâ'en gitmekliğimi enseb görüp müsâ'ade-i lûtuf-kârâne ve dil-nüvâzânelerini tesrî' buyuracakları her 'akl-ı selîm indinde müsellemler umûrdandır. Zât-ı Hazret-i Hilâfet-penâhîlerine cidden sâdık ve tama'sız olanların hıdmetlerini ve mesâ'i-yi sadâkatlerini semeresiz bırakmak garazıyla yalan-

cılık müzevvirlik müşevvişlik gibi denâetlerden çekinmeyen ve Hak'dan utanmayan insanlar arasında yaşamak muhâl olduğundan bir taraftan Hilâfet-penâh Efendimiz Hazretleri'nin şu ahvâle râzî olmadıklarını bildiğim gibi bir taraftan dahî aleyhime müttefik olan eshâb-ı agrâzın vicdansızlıklarını tamâ-

miyle anladığımdan bu garazkârlar, **مباردا** dâ'îlerini Halife-i

Resûlullah Efendimiz Hazretleri'ne bir hıdmet edebilmeğe bırakmayacaklarından mâ'adâ yüzümden her bâr ser-i efser-i Hilâfet-penâhîlerini iz'âc etmekden dahî çekinmeyeceklerinden böyle her vakıt fuzûlî tasdî'âta sebeb olmak istemem. Birkaç gün akdem dahı Râgıb Bey kulları vâsıtasıyla ba'zı makâsid-i şâhâneleri irâde ve teblîğ buyurulduktan sonra gitmekliğime müsâ'ade buyurulacağı tebsîr buyurmuş idiniz Binâ'en aleyh tebsîr olunduğu vechile müsâ'ade-i mülhemiyet-i Şâhâneleri erzân buyurulmakla bu dâ'îlerini bir ân evvel tesrîr ve minnetdâr edilmesi istîrham ederim. Çünkü her iki günde bir tevellüd eden ve teşvîş-i ezhâna bâdî olan işâ'ât-ı kâzibe ve bâtılanın seyyi'âtiyle kalbe te'sîr edecek hakârâta ma'rûz olarak burada kalmaklığım muhâl kabîlinden olacağı hâkâ'iku deká'ik-perver Halife-i â'zamımız indinde cüz'î mülâhaza ile teslîm olunacak mevâddandır ve şübhesiz yine her ne vakıt fermân buyurulursa Emîrül-mü'minine imtisâl ederek gelürem ve hâricde her nerede bulunsam cemi' zamanda ırzâ-yı Emîrül-mü'minine hâzırım. Eğer Halife-i Â'zamımız burada bulunan ehl-i agrâz ve desâ'isin meslekini nazar-ı dikkate alurlarsa ve bunların kârları hiçbir Yezîd-i gaddâr düşünmemiş desîselerden ibâret olduğu nazar-ı mürüvvete alurlar ise hikmet ve şefkat-i müsellemeleri ve vicdân-ı insaf-bünyân-ı şâhâneleri bir ân evvel gitmekliğime kâ'il olacaklarında hiç şübhem yokdur. Halife-i akdesimiz Efendimiz'den külli recâm budur ki Allah aşkıma olsun bir kadem akdem bana izin verilsün ki hiç âlemde işidilmemiş bu gibi şeyleri kulaklarım işitmesün ve kalbim bunların desâ'isiyle büsbütün münkesir olmasun da Emîrül-mü'minin Halife-i Â'zamımızı hâlisâne du'â ederek gideyim Hukûk-ı ibâdu'llâh'ın ta'aruzdan muhâfazasına min-tarafillah me'mûr olan nûr-ı dîde-i âlemiyân Zât-ı akdes-i Hilâfet-penâhîlerini Allâh'ın hıfz u emânetine tevdi' ederim. Fermân

Ed-dâ'î Cemâleddîn-i Hüseyinî

Bir rivâyete göre Seyyid Cemâleddîn, kansere yakalandığı zaman da tedâvî için Avrupa'ya gitmek istemişti. Hünkâr ona da izin vermedi. Tedâvîsi, irâde-i seniyye ile, saray hekimlerinden Kanbur-zâde İskender Paşa'ya bırakıldı. Büyük bir itinâ gösterdiği anlaşılan bu tabip ameliyâtından müsbet bir netîce alınamadı. Büyük mücâhit, 7 Mart 1897'de öldü. Rûhunu teslim ettiği an, yanında hristiyan hizmetçisinden başka kimse yokmuş.

Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresine gömülmesi rivâyeti yanlıştır. Teşvîkiye Câmii'nde cenâze nâmazı kılınan Cemâleddîn-i Afgânî, Maçka'da Şeyhler Mezarlığı'nda toprağa verildi. Kabri, 1926'da müslümanlığı çok seven Amerika zenginlerinden Charles Crone tarafından yaptırılmıştır.

Cemâleddîn'in Türkiye'de ilk ikâmetinde kimler üzerinde te'sir bıraktığını bilemiyoruz. Gençlerde umûmî bir din heyecânı uyandırdığına muhakkak nazarıyla bakabiliriz. Kendisiyle aynı mason locasına mensûb olan Nâmık Kemâl'le müşterek yönü, ikisinin de istibdâd aleyhdârlığıdır. Kemâl Bey'in İslâm siyâseti, Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil müslümanları içine alıyordu. Hâlbuki Cemâleddîn tarafından istenilen İslâm birliği, şîî âlemi de dâhil olmak üzere bütün müslüman âlemini içine alır. Nâmık Kemâl, meşrûtiyet rejiminin, Türklerin o günkü şartları içinde münevverler tarafından getirilmesini istiyordu. Cemâleddîn, halkın arzûsuyla gelmeyen bir meşrûtiyetin faydalı olmayacağına kânîdir. Paris'te Ernest Renan'a karşı İslâmiyet müdâfaası yapan Cemâleddîn'le bir Osmanlı adasında böyle bir eser kaleme alan Nâmık Kemâl arasında en azından metod ayrılığı vardır.

Halîfeliğin araplara devri fikrini, daha önce Ali Süâvî gibi bâzı Yeni Osmanlılar ileri atmışlardı. Muhtemeldir ki, Sultan Abdülhamîd devrinde Cemâleddîn, onlardan mülhem alarak bu teşebbüse girişmiştir.

Abdülhamîd, Avrupa'da bir «panislamisme» cereyanının başı sayılmıştır. Bu, kendi tâbiyeti altındaki müslümanları bir arada tutabilmek içindir. İktizâ ettikçe, Uzak Doğu'daki müslümanlar üzerinde de halifelik nüfûzundan faydalaniyor-

du. Cemâleddîn, bütün İslâm âlemini birleştirmek mücâdelesindedir.

Afgânî'nin Türkiye'deki te'siri İstanbul'daki ikinci ikâmetinde daha ziyâde göze çarpar bir hâl alıyor :

Sırât-ı Müstakîm ve **Sebilü'r-reşad** gibi neşir organları etrâfında toplanan kalem sâhipleri, hem Afgânî'nin hem de Abdüh'ün fikirlerini benimsemişlerdir. Başta Mehmed Âkif olmak üzere, Eşref Edib, Mehmed Şemseddîn, Hamdi Efendi bunlar arasındadır.

Meselâ şâir Mehmed Âkif de, Cemâleddîn-i Afgânî gibi, İslâm âleminin birleşmesi, İslâm memleketlerinin Avrupalı müstemlekeçilerden temizlenmesi, bu ülkelerde Avrupa'nın müsbet ilimlerinden ve tekniğinden faydalanılması, İslâmiyet'in sonradan içine girmiş bâtil inanışlardan arıtılması fikrindedir. Müstebit hükümdarlar aleyhdârı olan Türk şâiri, Abdülhamîd'i sevmeyiz. Yalnız Birinci Cihan Harbi'nden sonra, Âkif de İslâm âlemi hudûdunu Türkiye olarak daraltır.

M. Şemseddîn (Günaltay); **Zulmetten Nûra**, **Hurâfat-den Hakîkate**, **Mâzîden Âtiye** adlı eserleriyle, Cemâleddîn'in bu bahislerle ilgili düşüncelerini birer büyük tez hâline getirmiştir.

Millî heyecanların yükseltilmesini, millî dile itibâr gösterilmesini tavsiye eden Şeyh Cemâleddîn, Yusuf Akçora, Ağaoğlu Ahmed, Mehmed Emin (Yurdakul) vb. türkçüler tarafından da sâhip çıkmıştır. Afgânî'nin Mehmed Emin Bey üzerindeki teşvik edici te'sirlerini yukarıda zikrettik.

Türkiye, yeni Cumhûriyetini kurmak üzere iken de, 30 Ağustos 1924 târihli **Vatan** gazetesi Cemâleddîn bahsine sütunlar ayırır.

Son zamanlarda Cemâleddîn-i Afgânî'nin İngiliz câsûsu olup olmadığı konusunda bâzı suallerle karşılaşmaktayız. Mücâdelesinin başlangıcı İslâm ülkelerindeki İngiliz müstemlekeçiliğine karşıdır. Mısır'ı terketmesi yine bu yüzdendir. İran'da tembeki ticâretinin İngiliz inhisârına verilmesi, onu fe-

lâketlere atan mücâdeleye sevketmiştir. Mâcerâperest bir İngiliz şâiriyle dostluğu, Abdülhamîd devrinde İstanbul'dan ayrılmak isterken İngiliz Sefâreti'nden yardım istemesi, Türk pâ-yitahtında sorguya çekilirken mes'eleye bir İngiliz isminin de karıştırılması, üzerinde durulacak hususlardır. Kat'i bir hüküm verebilmek için, araştırmayı Afgânî'nin dolaştığı diğer ülkelere de götürmek lâzımdır. Suçu sâbit olmadıkça herkesin «berîû'z-zimme» sayılacağı, adâletin en isâbetli düstûrudur.

XIX. Asır Halk Hikâyelerinden

FERHAD ve ŞERİFE HÂNIM HİKÂYESİ

Nermin PEKİN

— Geçen sayıdan devam —

Beyit

Dün gice dün gice dilek diledim
Şükür Hüdâ'm virdi benim murâdım
Şerife Hânım'dır bilmezim adın
Şükür Hüdâ'm virdi benim murâdım

Safâ geldin yârim âh benim nazlım
Nâr-ı aşka yandım be elâ gözlüm
Dönberu göreyim âh telli yüzlüm
Şükür Hüdâ'm virdi benim murâdım

Dönberu Şerife'm yüzün göreyim
Gelin oldığımı ben de bileyim
Gül dalından gonce gülün dereyim
Şükür Hüdâ'm virdi benim murâdım

Ferhâd'ın garibdir âh benim vârim
Yanar vücûdumda söyünmez nârım
Gel bana nâz itme şiveli yârim
Şükür Hüdâ'm virdi benim murâdım

didikde, Şerife Hânım yüzini dönüb, ne didi :

Seni gördüm aklım oldu perîşan
Sineciğim aldı nârile duman
Sen hasta ben sağ olduğım zaman
Sanki murâdımâ irdim mi bilmem

Düşürdüm kendimi aşk u sevdâya
Arz-ı hâl eyleyem gani Mevlâ'ya
Dileğim geçmezse Bârî Hüdâ'ya
Sanki murâdına irdim mi bilmem

Efendim aşkından yanıyor tenim
Yüzüm de tellidir kınalı elim
Seni böyle gördüm büküldi belim
Sanki murâdına irdim mi bilmem

diyüb, zârî zârî ağlayub, sineciğin dağladı.

Ferhad ne didi :

Ben sana kurbânım ey Şerif Hânım
Yolunda fedâdır ten ile cânım
Kalmadı tâkatım kesildi kânım
Murâdına irdim şükür Yâ Rabbi

Bir yanım çürüdi ocak başında
Ablam da hastadır hem kardaşım da
N'aceb yazu imiş garib başımda
Murâdına irdim şükür Yâ Rabbi

Hastadır Ferhâd'ın Şerife'm hasta
Ecel şerbetleri kalaylı tasta
Anam kardaşlarım kalursa yasda
Murâdına irdim şükür yâ Rabbi

Şerife Hânım ne didi :

Kapudan içerya girdim şaşırdım
Ben kendimi gamdan gama düşürdim
Yüreciğim nâre yakdım bişirdim
Sanki murâdına irdim mi bilmem

Kalemdir kaşları kirpiği okdur
Bu cihânda aslâ mânendi yokdur
Onulmaz yâreler sinemde çokdur
Yandırdı beni âh kâre kaşları

Gine gügeyünün odasına giderken söyledi :

Perişan oldu dâr-ı gurbet içre sabrımın vârı
Bu gamların kime îlâm idem hâl-dil ilen zârı

diyüb kapudan içeruya girdi. Gördi kim divâne Ferhad âh eyledikçe ağzından çıkan yalın asmâna irişir Şerife Hânım'ı görünce âh âh eyleyüb bu beyti okudı :

Gam beni öldürdi il şâz olduğundan bana ne
Ben yıkıldım gayrı âbâd olduğundan bana ne
Virmeyüb ben hastaya hergez amânı ey felek
Kasdidersin almağa cevır ile cânım ey felek

diyüb, kendinden geçüb gelin hânım yanına oturdu ve zârî zârî ağlayub kalem kaşlarına hayrân olub ne didi :

Aç gözin Ferhâd'ım göreyim yüzün
Doyamadım sana şekerdir sözün
Hasrettir Şerife'n âh iki gözüm
Ciğerim hûn kalbim âh mahzun mahzun

Doya doya bârî yüzün görmedim
Elbağlayub divânında durmadım
Cânımı yolunda kurban vireyim
Cânımı yolunda kurban vireyim

didigin Ferhad gözini açub gördi ki Şerife Hânım başı ucunda yalvarı :

Dilberâ aşkınla ben mecnûnun oldım âh âh
Şem'-i rûyuna yanub pervâne oldum âh âh
Derdime dermân ararken gör ki neyledi felek
Sinemi çâk eyleyüb üryanin oldum âh âh

eyleyüb valdesine sarılıub ve iki ellerini öpüb benî hayır duâdan unutma şimden giru benim firâkım ateşle senin hâlin nice olur, Şerife'm size Tanrı emâneti diyüb ne didi :

Nineciğim ben yolcıyım giderim
Âhiret hakkın helâl eyle gel bana
Beyaz kaftan giyüb ata binerim
Âhiret hakkın helâl eyle gel bana

Vâlidesi :

Alma oğlum böyle kelâm diline
Ayrılık sevdâsı düşdü serime
Senden evvel kâil oldum ölüme
Gamdan gama düşdi gönlüm neyleyim
Sen gidersen kimde gönlüm eyleyem

diyüb, annesi oğlunu ve kız karındaşlarını birbirine sarılıub âh ü feryâd eyleyüb, divâne Şerif Hânım bâd-ı sabah yeline yalvarmağa başladı. Efendim Sultânım :

Bâd-ı sabah sen Mevlâ'yı seversen
Söyle babam gelsün işim figandır
Eğer sorarlarsa doğru haber vir
Söyle derdmandir hâli yamandır

Giceler subha dek düşmüşüm nâre
Var mı bencilayın bir bahtı kâre
Doyamadım dostlar ben nazlı yâre
Şimden sonra işim âh u figandır

diyüb, bir yandan dahî Şerife Hânım sarılıub, bu firâka ve bu iştiyâka nice tehammül olunur. Yâ Rabbî senden murad benim cânımı dahî berâberce al, iki hasret birden gitsün, Ferhâd'ın yoluna nice canlar fedâ olsun diyüb, niyâz eyledi. Vah âh eyleyüb, aşkın oduyla ciğerin dağladı.

Âh efendim aşkınla yandı bu tenim
Kasâvetden gamdan söylemez dilim
Aç gözin doya doya bakayım
Senin ateşinle büküldi belim

Ferhad gözünü açub gördi ki nâzenini başı ucunda yalvarır. Ferhad ne didi :

Ferhâd'ın yolcudur âh idüb yanma
Beni bu derdlerden kurtulur sanma
Hasret kıyâmete kaldı Şerife'm
Bu fânî dünyâyâ sakın aldanma

Şerife Hânım :

Senin ateşine nice yanayım
 İçüb aşkın şarâbını kanayım
 Cânım sana kurban olsun Ferhâd'ım
 Mah yüzünün şem'ine pervâneyim

Ferhad :

Âh Şerife'm sevdân ile ölayım
 Tenim toprak olub Hakk'a gideyim
 Hayır duâlardan unutma beni
 Mahşerde yüzini telli göreyim

Ey Firâkı nûr-ı aynım vâlidemsin elvedâ
 Kardaşım cânı (?) ciğerim hasretimsin elvedâ
 Ömrümüz böyle geçübdür ablâ hânım gel beru
 Destini bus eyleyim âh cümlenize elvedâ

diyüb, Şerife Hânım dahî suyu getürüb destine sundı. Bardağı eline alub ve Şerife Hânım'ın elinden tutub ne didi :

Ey cân-ı cânânım seni Allâh'a emânet
 Ey serv-i revânım seni Mevlâ'ya emânet
 Ben terk-i vücud şerbetini içmişim âhır
 Ey konca dihanım seni Allâh'a emânet

diyüb, elindeki suyu nûş idüb ve Şerife Hânım'ın dizine yatdı ve gözlerini yumdı, cânını Hakk'a emânet eyledi ve bir bölük hasretin ardınca bırakub âh u zar ilen çok sineler çâk itdi. Dîvâne Ferhad mâşukunun dizinde cânını fedâ eyleyüb, tenini yârin eline teslim eyledi. Biçâre Şerife Hânım kendi eliyle yârinin çenesini bağlayub selvi fidanı gibi döşekler üzerine uzadub karşısına geçdi. Yüzünü açub âh âh eyleyüb, sineciğin dağladı :

Yâ Rabb kuluna sen kerem eyle
 Şaşırdı beni âh kare kaşları
 Yâ cânımı al yâ meded eyle
 Koyuvirmez gideyim âh kâre kaşları

Karadır gözleri kirpiği okdur
 Şu cihanda aslâ menendi yokdur
 Onulmaz sinemde yâreler çokdur
 Yandırdı beni âh kâre kaşları

diyüb, yüzini örtüb taşra çıkdı. Kime arz-ı hâl eylesün

Kimsem yokdur ben bu yerde garibim
Aman baba dermânım ol gel yetiş
Teselli idenim yok kime gideyim
Cânım baba fermânım ol gel yetiş

Garib kaldım gitdi elimden yârim
Bütün dünyâ benim olsa neylerim
Kıyâmete kadar yanub ağlarım
Aman baba figânım ol gel yetiş

Sabah oldı eşim dostum geldiler
Sinelerin delik delik deldiler
Anam babam kara haber aldılar
Yârim gitdi ben cihânı neylerim

Selvi gibi teneşire koydular
Âb-ı zemzem gülsuyuyla yudılar
Kıyamadan kara yere koydılar
Yârim gitdi kimle gönlüm eylerim

Örtmeyin yüzini bir yol göreyim
Doya doya yüzüm gözüm süreyim
Cânım kurbân olsun bile gideyim
Yârim gitdi ben cihânı neylerim

Üsküb'den bir adam gönderdiler, Bınarhisârına, Şerife Hânım'ın pederine. Pederi geldi gördikim Şerife Hânım'ın hâli perişan : «Gel kızım, ben seni dahî âlâsına vireyim» diyüb bağrına basdı. Babasına ne didi :

Benim perüşân olduğum
Yaka (?) olan baht-ı siyâhımdandır
Yârim gidüb ben yalnız
Yaka (?) olan baht-ı siyâhımdandır

didikde pederi sabra tahammül idemeyüb zârî zârî ağlaşdılar. Cenâzeyi götürüb defn itdiler. Geldiler cihâzı devşirmeğe başladılar. Divâne Şerif Hânım bu derde kimden çare var diyüb ne didi :

Derd elinden kime idem şikâyet
 Beni sen yârimden ayırdın felek
 Ne gözde uyku var ne tende râhat
 Sabrı (?) kararımdan ayırdın felek

Bir aşk âteşine vaslı habibi
 İbtida derdigam olur nasibi
 Komadın hâline bu ben garibi
 Bağ-ı bahârımdan ayırdın felek

Ve ertesi gün arabalar hazırlanub gitmek üzerinde iken
 varub Ferhâd'ın kabrini ziyâret eyleyim diyüb gitti mezârın
 başucuna vardı, âh derdmen diyüb ciğerin dağladı. Ne didi :

Elvedâ elvedâ âh elvedâ
 Kaşları yayım kemânım elvedâ
 Yüreğim hûn eyleyüb sinemi deldin
 Elvedâ elvedâ âh serv dâlim elvedâ

Tanrıya ettin emânet sen beni
 Kıyâmete kadar unutmam âh ben seni
 Cihanda hasret bıraktın sen beni
 Kalam kaşlı gül fidânım elvedâ

Üsküb'den Şerife Hânım arabaya binerken ne didi :

Seyyah gibi geldim ben bu illere
 Cânımda kâr itti benim ayrılık
 Vasef idemem başa gelen hâlleri
 Yakdı yüreciğim âh bu ayrılık

Benim yârim selvi boylu fidandır
 Bulunmaz menendi nâzik bedendir
 Tâli'im kem imiş bilmem nedendir
 Yakdı cismim yakdı âh bu ayrılık

Âh-ı derûn eyleyüb yola revân oldılar ve Bınarhisâr'ına
 gelüb buldılar. Vâlde kabularda bekleyüb gürdü ki, Şerif Hâ-
 nım mahzun mahzun geliyor. Karşılayub ne didi. Şerife Hâ-
 nım'a :

Elâ gözlüm senden ben ayrı düşeli
Dünyâda bir lezzet bulamam sensiz
Hasretin gâyetde kâr etti cânâ
Dünyâ benim olsa gülemem sensiz

Şerife Hânım vâldesini böyle görünce nice arz-ı hâl eylesün?

Ana dinme benim gamlı günümüdür
Uzun boylı selvi daldan ayrıldım
Felek gamdan gama bıraktı
Lebi sükker dili baldan ayrıldım

Asımâna irişür zâr ile âhım
Nedir bu çekdiğim nedir günâhım
Elimden aldıldım gül yüzli mâhım
Sanki dünyâ dolu maldan ayrıldım

Kıyâmete kadar aşkın âteşile ve hasretin nârile derûni yâ-
nar ve yüreğinden aslâ çıkmak da mümkün değil. Pederi bir
yandan vâldesi bir yandan teselliler eyleyüb, biz seni dahî âlâ-
sına virelim, sen sağ ol diyüb içerya alub girdiler. Ol dahî bana
şimden girü sağlık yaramaz, ben kendimi Ferhâd'ın aşkıyla he-
lâk iderim diyüb, bu beyti söyledi :

Dertli sinem yakub dağlara gidem
Eller düğün yapsın ko ben âh idem
Yeşil libas giymiş bağçeler bağlar
Dağlar düğün etsün ko ben âh idem

Vakit geçüb gonce güller soldığı
Kurabalar alkan ile doldığı
Oniki imâmın şehîd olduğu
Çöller düğün etsin ko ben âh idem

Gice gündüz Ferhad diyüb yandığım
Aşkıyla şol ciğerciğim deldiğim
Alaylan gidüb yalnız geldiğim
Yollar düğün etsün ko ben âh idem

diyüb gice gündüz âh âh eyleyüb başdan ayağa kadar kârelar
giyüb ve kârelar bağlandı. Şerife Hânım ağlaya dursun ve kıyâ-
mete kadar aşkın âteşiyle yansın, divâne Ferhad yârinin dizin-

de kafesden bülbül uçar gibi cânını uçurdu, vaslına nâil oldu. Bu cihanda nice âşık var ki bir kere yârının yüzini görmeğe nice bin cânını fedâ eyliyor, gine müyesser olmuyor. Mecnun gibi Leylâ'nın aşkından dağlara çıkub ve sılayı terk eyleyüb Mevlâ'ya yetişüb vâsıl-ı merâm oldu. Ve Arzu ile Kamber (?) dahî birbirlerinin aşkından kendüyi Şad Suyu'na atub canlarını fedâ itmişlerdir. Ve nice âşıklar mâşûkunun uğruna cânını fedâ eyler.

Gör ki felek neyler, Ferhad dahî murâdına vâsıl olub da cânını fedâ eyledi. Gör ki felek neyledi, annesini kuzusundan ayırdı ve iki hasreti birbirinden cüdâ eyleyüb sinelerin dağladı. Ve dünyâda her ne olursa olsun, hasret kıyâmete kalub durmasun. Bunların vasfını işidüb ve dinleyüb ve okuyanlar yâd eyleyüb ruhlarına birer Fâtiha-i Şerif okuyub bağışlayalar.

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÜASI

1977 Senesinde Neşredilen Yazıların İndeksi

- Ö. Fâruk Akün** — «Tanzimat Edebiyatı» Sözü Ne Dereceye Kadar Doğrudur, Y. 6, S. 2, Sy. 15 — «Tanzimat Edebiyatı» Sözü Ne Dereceye Kadar Doğrudur, Y. 6, S. 3, Sy. 22.
- Münir Atalar** — Kitaplar : Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü — İslâm'da Eğitim Öğretim Târihi, Y. 6, S. 2, Sy. 71-73 — İslâm'da Ahlâk ve Mutluluk Felsefesi, Y. 6, S. 3, Sy. 72.
- Ekrem H. Ayverdi** — Âbidelerin Bir Elden İdâresi, Y. 6, S. 1, Sy. 50.
- Sâmiha Ayverdi** — Kahve mi? Çay mı? Hayran mı?, Y. 6, S. 1, Sy. 5 — Mustafa, Y. 6, S. 2, Sy. 5 — Doğduğum Ev, Y. 6, S. 3, Sy. 5 — Garb'ın ve Şark'ın Elinde İnsan, Y. 6, S. 4, Sy. 5.
- Nihad S. Banarlı** — Yahyâ Kemâl'le Konuşmalar, Y. 6, S. 1, Sy. 12 — Yahyâ Kemâl'le Konuşmalar, Y. 6, S. 2, Sy. 38.
- Tahsin Banguoğlu** — Rubâiler, Y. 6, S. 1, Sy. 42 — Şarkı, Y. 6, S. 2, Sy. 14 — Şarkı, Y. 6, S. 3, Sy. 40.
- Kaya Bilgegil** — Ahmed Hâşim'in Zevcesinin İsmi, Y. 6, S. 1, Sy. 65 — İbrâhim Hakkı'ya Göre İnsan Kalbi, Y. 6, S. 1, Sy. 13 — Cemâleddin Afgânî ve Türkiye, Y. 6, S. 3, Sy. 54 — Cemâleddin Afgânî ve Türkiye, Y. 6, S. 4, Sy. 53.
- Bâkî Bilgin** — Gazel, Y. 6, S. 4, Sy. 52.
- Fâruk N. Çamlıbel** — İsimsiz Kıt'alar, Y. 6, S. 1, Sy. 11 — Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar, Y. 6, S. 2, Sy. 11 — Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar, Y. 6, S. 3, Sy. 10 — Fâruk Nâfiz'den Yahyâ Kemâl'e Mektuplar, Y. 6, S. 4, Sy. 10.
- Uğur Derman** — Mehmed Âkif'den Mektuplar, Y. 6, S. 1, Sy. 43 — Mehmed Âkif'e Dâir İki Vesika, Y. 6, S. 3, Sy. 50.
- Semavi Eyice** — Kritobulos ve Eseri, Y. 6, S. 3, Sy. 12.
- Orhan F. Köprülü** — Tabiat'sız Türkçe, Y. 6, S. 4, Sy. 32.
- Attilâ Özçelik** — Hasret, Y. 6, S. 1, Sy. 71.
- Nermin Pekin** — Doktor Kunoş'un Konferanslarından Notlar, Y. 6, S. 2, Sy. 53 — Ferhad ve Şerife Hânım Hikâyesi, Y. 6, S. 3, Sy. 68 — Ferhad ve Şerife Hânım Hikâyesi, Y. 6, S. 4, Sy. 67.

- Mustafa Tahralı** — Gazel, Y. 6, S. 1, Sy. 64 — Gazel, Y. 6, S. 2, Sy. 52 —
— Göç, Y. 6, S. 3, Sy. 48 — Kıt'a, Y. 6, S. 4, Sy. 19.
- Cinuçen Tanrıkorur** — Yabancı Elinde Mûsikîmiz, Y. 6, S. 4, Sy. 36.
- Fevziye A. Tansel** — Ölenlerimiz : Abdülkadir İnan, Y. 6, S. 1, Sy. 24 — Notlar ve Tenkidler, Y. 6, S. 2, Sy. 40 — Notlar ve Tenkidler, Y. 6, S. 3, Sy. 41.
- Halim Kâmil Teoman** — Sema' Mûsikısı, Y. 6, S. 1, Sy. 68.
- Ali Yardım** — Asabiyyet, Milliyetçilik Demek Midir?, Y. 6, S. 4, Sy. 20.
- Necâti Yazgan** — Eğri Beylerbeyi'nin Destanı, Y. 6, S. 1, Sy. 50.
- Sabahaddin Zaim** — Orta-Doğu Ülkeleri Arasında İktisâdi İşbirliği İmkânları, Y. 6, S. 4, Sy. 11.
- Muhsin Ziyâ** — İnciler İncisi, Y. 6, S. 2, Sy. 58.
- İmzâsız Yazılar** — Kitaplar, Y. 6, S. 1, Sy. 69 — Kubbealtı Akademik Seminerleri Ocak Programı, Y. 6, S. 1, Sy. 72 — Kubbealtı Akademik Seminerleri Mart Programı, Y. 6, S. 1, Sy. 73 — Kubbealtı Akademik Seminerleri Nisan Programı, Y. 6, S. 2, Sy. 77 — 1977 Senesinde Neşredilen Yazıların İndeksi, Y. 6, S. 4, Sy. 76.

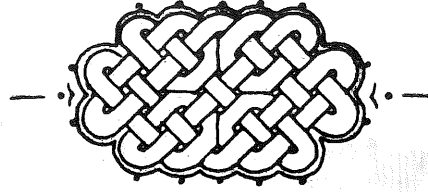
KUBBEALTI NAKİŞHÂNESİ TEZHİB ÇALIŞMALARI

1977 senesi Kasım ayında derslere başlayacaktır.

Bu çalışmalara katılmak isteyenlerin 15 Kasım 1977 târihine kadar Kubbealtı Cemiyeti'ne mürâaatları ricâ olunur.

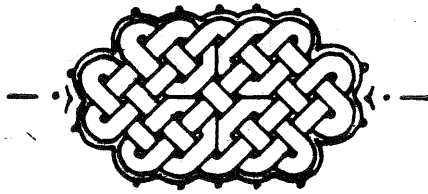
Adres : Karamustafa Paşa Med. 81

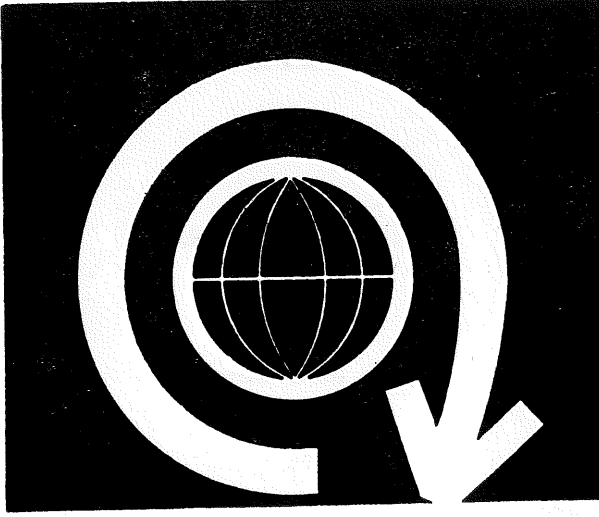
Çarşıkapı — İstanbul

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyur.*

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

BAHA MATBAASI

MIXER DİZGİ MAKİNASI

VE

Baskı Makinaları ile

TEK ve ÇOK RENKLİ

TİPO ve OFSET

HER TÜRLÜ LÜGAT ve DÜZ KİTAPLAR — MECMUA

KATALOG — TAKVİM — POSTER — PANKART

BİL'ÜMUM EVRAKI MATBUA İÇİN

Emrinizdedir

Sultanahmet, Ticarethane Sokak, No: 35 — İstanbul

☎ : 27 32 44